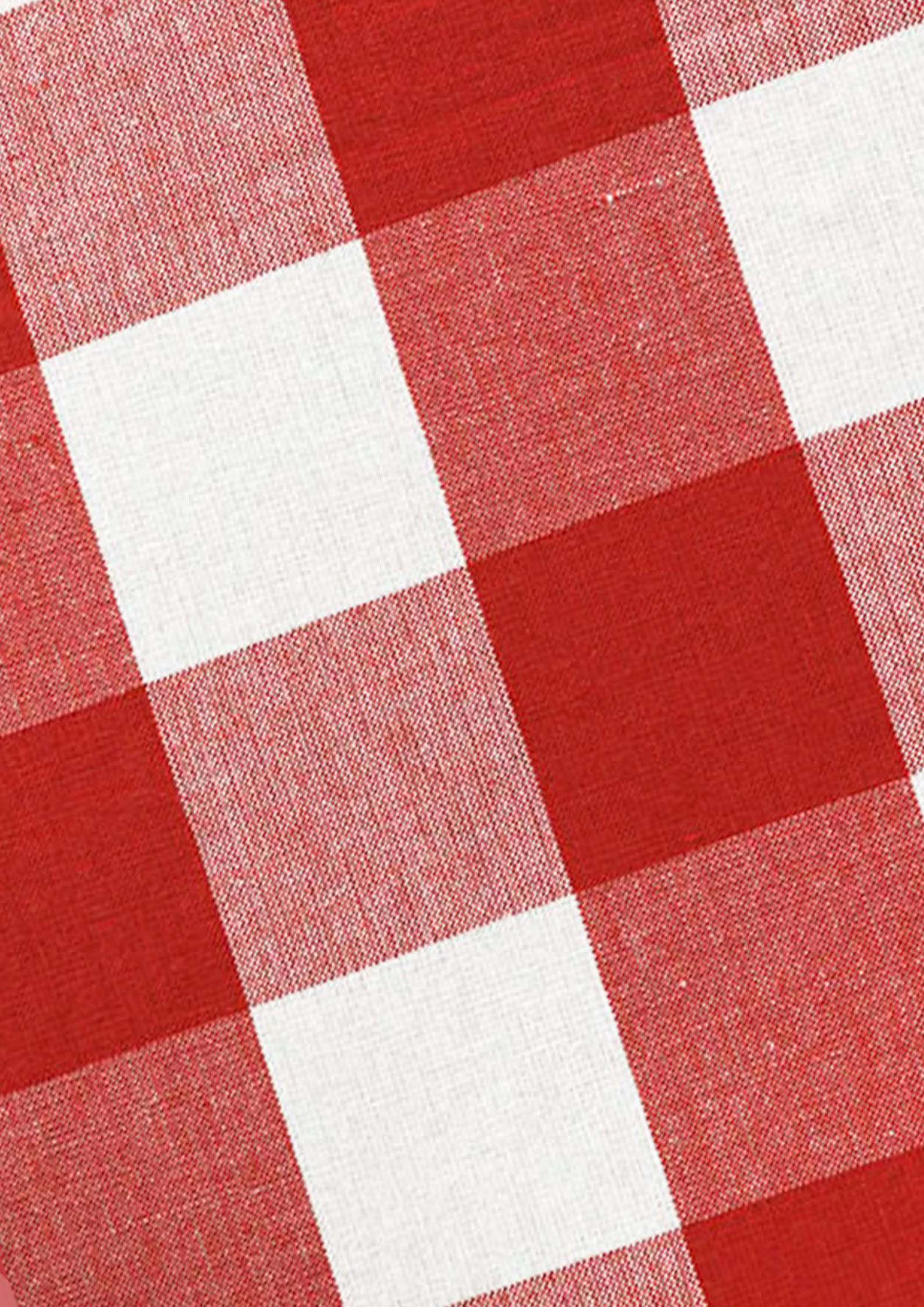

Afakoste ekimena

Elkarbizitza pil-pilean
Laborategi gastronomiko soziala

Afaloste
ekinena

Elkarbizitza pil-pilean

Laborategi gastronomiko soziala

Afaloste. Elkarbizitza pil-pilean Laborategi gastronomiko soziala

2018-2019

Dokumentuaren egileak:

Iñigo Retolaza Eguren, Koordinatzailea (iretolazae@gmail.com)

Iratxe Momoitio Astorkia, Gernikako Bakearen Museoa (www.museodelapaz.org)

Rocio Salazar Torre, Bakeola-EDE Fundazioa (www.bakeola.org)

Maria Oianguren Idigoras, Gernika Gogoratuz (www.gernikagogoratuz.org)

Argitalpena Giza Eskubide eta Bake Hezkuntzaren Elkartearen Foroarentzat egin

Argitaratzailea:

Giza Eskubide eta Bake Hezkuntzaren Elkartearen Foroa

Erronda z/g , 3. solairua, 48005 Bilbo

+34 688 801 794

foroasociacionesddhhypaz@gmail.com

www.foroderechoshumanos.org

Diseinua eta maketazioa:

Goikipedia

Argazkiak:

Afaloste artxiboa

Lege Gordailua:

© Jabetza-eskubideak. Egileak, dokumentu hau argitaratzeaz arduratzen diren erakundeez gain, hemen argitaratutako jatorrizko edukiaren jabetza intelektualeko eskubide guztien titularrak dira, eta eskubide horiek Creative Commons lizentziaren arabera kudeatuko dira.

Demokrazia sakonaren azken helburua ez da ni zu aldatzen saiatzea, edo zu ni aldatzen. Baizik eta biok elkarrekin erlazionatzen ikastea

Arnold Mindell

Sendatze soziala erresonantziako espazio-uneez osatua dago, espazio komun batean ahotsak jotzen dituzten ahotsak.

John Paul Lederach

Zuhur bihurtzen gaituena edo erabat erotzea eragozten diguna zera da, gu bezala pentsatzen ez duen, gure espazio informatibo, politiko eta kulturala bizi ez duen eta interes kontrajarriak dituen jendearekiko tratua. Eta gure inguruan aniztasun hori ez badugu, bilatu egin behar dugu.

Daniel Innerarity

Edukien taula

	<i>Esker ona</i> -----	8
	<i>Hitzaurrea</i> -----	10
1	<i>Sarrera</i> -----	14
2	<i>Zer da Afaloste?</i> -----	16
3	<i>Zertarako da Afaloste?</i> -----	22
4	<i>Nork hartzen du parte?</i> -----	26
5	<i>Nolakoa da Afaloste metodoa?</i> -----	30
6	<i>Gure memoriak elikatuz</i> -----	42
7	<i>Elkarrizketa-gaiak Afalosten</i> -----	46
8	<i>Afaloste efektua</i> -----	58
	<i>Eranskinak</i> -----	62

Esker ona

Afaloste ekimena ahalbidetu duten guztiei, besteak beste:

Giza Eskubide eta Bake Hezkuntzaren Elkarte foroa

Anna León Herrero

Bakeola-EDE Fundazioa:

Rocio Salazar Torre
Maidier Martiarena Arrastua
Elvira C. García Vidales

Gernika Gogoratuz Fundazioa:

Maria Oianguren Idigoras
Andreas Schäfer
Iker Atxa Zaitegi

Gernikako Bakearen Museoa Fundazioa:

Iratxe Momoitio Astorkia
Idoia Orbe Narbaiza

Erraztailea:

Iñigo Retolaza Eguren

Afaloste ekonomikoki babestu duten erakundeak:

Giza Eskubide, Bizikidetzaren eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia

Eta, bereziki, modu aktiboan parte hartu duten pertsona guztiei, bere denbora eta maitasuna eskainiz, Gernika, Irun, Etxebarri, Amurrio, Donostia eta Bilbon egin diren Afalosteetan.

Hitzaurrea

Laura Esquivelek bere “Como agua para chocolate” eleberri handian.

Nire amonak oso teoria garrantzitsua zeukan; denok barruan pospolo-kaxa bat dugula jaiotzen garela zioen, baina ezin ditugula bakarrik piztu... Oxigenoaren eta kandelaren laguntza behar dugu. Kasu honetan oxigenoa, adibidez, maite dugun pertsonaren arnasatik letorke; kandela pospoloetako bat piztuko duen eztanda sortuko duen edozein jaki, musika, laztan, hitz edota soinu izan liteke. Une batez, emozio indartsu batek liluratzen gaitu. Epeltasun atsegin bat hazten da gure barnean, denbora igaro ahala desagertuz, beste eztanda bat iritsi arte berpiztera. Pertsona bakoitzak erabaki egin behar du zerk jarriko dituen abian eztanda horiek, bizi ahal izateko; izan ere, pospolo bat pizten denean gertatzen den errekontza da arima elikatzen duena. Laburbilduz, su hori bere elikagaia da. Batek ez badu garaiz antzematen zerk hasten dituen eztanda horiek, pospolo-kaxa busti egiten da eta pospolo bakar bat ere ez da inoiz piztuko.

Kalitate eta berotasun handieneko osagaiekin egindako obra bat duzu eskuartean.

Urte eta hamarkada askotan lo edo, gutxienez, erdi lo egon zen esperientzia baten kontakizuna. Gure lurraldean, sukaldeak eta gastronomiarekiko maitasunak, konplizitaterik egokienean elkartuta barreekin eta gainezka egiten duten negar eta emozioekin ontzeko, magia sortzen laguntzen dute. Bizi izandako egoera-multzo bat azaleratu-ko duen giroa sortzeko gai den ilusioa. Egoera horiek gure kontakizun indibiduala marraztu dute, gure oroimenak kulunkatuta.

Eremu pribilegiatua, gure geografia zipriztintzen duten txoko gastronomikoak, bizitako gertakarien intentsitate emozionalaren konplize bihurtzen diren hurbileko eta eguneroko lekuak; errespetu-, zaintza- eta enpatia-espeziak dituzten oroitzapenak, memoriaren tanta horiek esparru intimo eta pribatuenetik ateratzea ahalbidetzen dutenak eremu publikoan sartzeko, horrek dakarren ahalmen sendatzaile eta askatzaile guztiarekin.

Ekimen eder hau sortu, dinamizatu eta bultzatzen duten pertsonak badakite oroitzapenak gogora ekartzeko edo gogoratzeak gure izatearen barru-barrutik datozen sentimenduak eta emozioak pizteko gonbita egiten digula, bihotzetik berriro pasatzeko (re-cuore). Horregatik, une oro, pertsona bideratzaile horien begiak, belarriak, burua eta bihotza erne egoten dira, istorio bakoitzaren su moteleko egosketa biziegia irudituko ote den eta gainezka egingo ote duen, istorio hori mantentzen duen sua itzaliz.

Kontakizun bakoitzak, gauzatzean, protagonista-ren emozioak mugiarazteaz gain, argitara atera-tako istorio bakoitzak bertan bildutako gainerako pertsonengan oihartzuna eragiteko gaitasuna du, modu intimoan. Ekimen hau errazten dutenak ez dira mahai gainean jartzen ditugun edo gogora ekartzen ditugun uneekin zerikusirik ez duten pertsonak; beren profesionaltasun handia behin eta berriz islatzen da, usain hordigarri horiek arrastaka eraman ditzaten ez baitute uzten, eta bertan egosten den jakia mimatzen jartzen dute arreta, su moteleko egosketa ziurtatuz, sendatzearen isla indibiduala zein kolektiboa destilatzeko gai dena.

Ideologia, belaunaldi edo genero-identitate desberdineko pertsonen partekatutako bizipena.

Euskadin oso une zailtan bizi izandakoari buruz duten pertzepzioetik, elkarrekin esertzen diren pertsonak eta emozioen arloan oso partekatua den testigantza bat ehuntzen hasten direnak, betiere gizarte aberats eta plural honek duen aniztasun handia erakusteari utzi gabe.

ETAk jarduera armatuari amaiera eman zionean, zalantzarik gabe eta zorionez, puntu erabakigarri bat jarri zen, euskal gizartearentzat oso iluna izan zen garai baten kontakizun gogorrean.

Gizarteak itxaropenez eta gogo biziz jaso zuen iragarpen hau. Era berean, arlo honetan, bakearen eta gatazken ebazpen baketsu eta sortzailearen alde lanean ari ginen erakunde askok geure egin genuen emozio handi hura. Hala ere, euri-jasa handi bat igarotzen denean bezala, eta unerik indartsuenak bizi ondoren, lanak geratzen dira egiteko. Zereginetako bat egoera honetatik sortutako ondorio guztiak edo batzuk berrikustea eta aztertzea da. Gertatutakoa baloratzeaz gain, etorkizunean eragingo diren kalteak minimizatzen edo saihesten lagunduko digu. Era berean, gure ustez, talde batekoa edo bestekoa izateagatik indarkeriaren erabilera eta Giza Eskubideen ukazioa naturalizatzeak adierazten duen egoera anomaloa zuzenean bizi izan duen gizarte batek min hori aireztatzeko eta enpatia sortzeko espazioak sortu behar ditu. Zauri horiei sendatzen uzten ez badiegu, hau bezalako gune partekatu eta babestuetan, historia hau enkistatzeko arriskua dugu. Arreta jartzen ez zaion zauria ez da desagertzen; garbitu, begiratu eta zaindu egin behar da.

Ildo honetan, Bakearen Aldeko Elkarten Foroko (Euskadin sortua gure herrialdean Bakearen pedagogia zabaltzeko helburuz) hiru erakunde laborategi gastronomiko eder honen anfitrioi izateaz arduratu dira, arretaz zaindutako gunea, mikrokosmos batean erreproduzitzeko gure gizarte konplexua eta, ondorioz, aberatsa.

Bakeola-Ede Fundazioa, Gernikako Bakearen Museoa eta Gernika Gogoratuz, guztiak ere Bake eta Giza Eskubideen arloan ibilbide luzea egindakoak dira. Oraindik ere gizarte honek ezberdina ikus-

ten dugun pertsonari adi-adi entzuteko espazio komunak bilatu eta aurkitzeko duen beharra aztertzen dute hiru erakunde hauek, batak bestea duintasuna duen gizaki gisa onartzeko guneak, iragan hurbilegian jantzi genuen pertsonaia alde batera utzita.

Erakunde hauek guztiak bat datoz Bake Positiboaren definizioan, hau da, indarkeria zuzenik eza eta justizia sozialaren maila altua etengabe eta amaitu gabe bilatzen duen bakea. Amaigabea deitzen diogu inoiz ezingo dugulako amaitutzat eman zeregin hau, izan ere, Giza Eskubideen urraketek hurbildu ahala berriro urruntzen zaigun jomugara eramaten baikaituzte. Gatazka gizakiarentzat naturala eta berezkoa den zerbait gisa jorratzen dute, eta bere jatorria ezagutu, heldu eta landu egin behar da. Interesetan, jarreretan, balioetan... dagoen diferentzia horri Indarkeriarik gabeko erantzuna ematera hurbilduko gaituen gaitasuna garatzeko estrategiak bilatzen, aztertzen eta lan-tzen dituzte.

Kasu honetan, esperientzia gastronomiko eta emozional hau sortu, diseinatu eta gauzaten murgildu dira buru-belarri. Helburua zera da, emozio indartsuaren ondorioz zintzurtean pixka bat edo erabat trabatuta geratu zitzaizkigun bizi-pen eta egoerak gainditzen bidelagun izatea.

Urteetan, Euskadin zaila, oso zaila edota ezinezkoa gertatzen zen identitate-sustraiak zituen gatazkari ematen zitzaion erantzun bortitzaren aurrean herritarrek hartzen zituzten jarrera desberdinei buruz hitz egitea. Hain zuzen ere, hainbat familia-topaketatan arrazoi honengatik sortzen zen isiltasuna edo eztanda gure gizarteak bizi zuen egoeraren isla garbia zen. Familietako mahaiak eta mahai-oihalak gai honek eragiten zuen presioaren lekuko bizigabeak ziren, eta eztabaida sutsuen edo batzuetan eztabaida bera baino garrantzagoak ziren isiltasun astunen bidez azaleratzen zen.

Bizikidetzaren (r)ekin bizitzea bada, norbaitekin bizitzea esan nahi du, lehenik eta behin bestea pertsonatzat hartuz, zuk zeure burua bezala, horrek dakarren duintasun-maila guztiarekin, begietara begira eta enpatizatzen saiatuz, bere errealitatea eta sufrimendu txiki eta handiak ikusiz.

Euskal gizartea zatitua eta polarizatua zegoen eta elkarbizitza zaila zen. Egoera batzuetan, elkarrengandik urrun zeuden ikuspuntuak zituzten beste pertsona batzuen ondoan bizi ginen, eta horiek eztabaidatu edo bideratu beharrean, ikuspuntu horiek alde batera uzteko joera genuen, bai eta ikuspuntu horiek zituzten pertsonak baztertzeko joera ere. Hala, txalet elkarri atxikiaren kultura izenekoan oinarritutako elkarbizitza mota bat ezartzen zen; ezagutzen zaitut, baina ez zaitut ezagutzen, eta oso urrun nago zure lekuan jartzetik; asko jota, espazioak partekatzen ditugu, baina nahastu gabe.

Egoera honen aurrean, erraza zen nire taldekoak ez ziren gizakiak duintasunik gabe uzteko behar zen pausoa ematea. Behin pauso hori emanda, gauza bihurtzera eta Giza Eskubideen unibertsal-tasunetik kanpo uztera igarotzen zen.

Kontakizun honek ezagutarazi nahi dizuen esperientziaren jatorria zera izan zen: oso pertsona ezberdinak, modu desberdinean eraikitako bizipen eta oroitzapen edo memoriak dituzten pertsonak bilera horietara hurbilarazteko kezka eta beharra. Espazioa eta giroa sortu eta, bertan, besteren bizipen eta memoriekiko errespetuak gertaerak partekatzea ahalbidetuko du, objektiboki bat izan eta modu subjektiboan bizi izan ziren gertaerak, hain zuzen ere. Entzute aktiboa espazio horretan sartuko da, epaiak eta aurreiritziak lausotuz, parte-hartzaile bakoitzari esperientzia kontatzen duenaren larruan jartzen laguntzeko.

Entzute aktiboa, enpatia eta arreta espazio horretan hedatzen hasten direnean lotsati, une haietan bizi izan genuen gehiegizko polarizazioa murrizten hasten da, eta gure buruan grisak nabarmentzen dira, zuri eta beltzen kaltetan; hain zuzen ere, zuri eta beltzean kokatzeko joera genuen Giza Eskubideek garrantzia eta izaera unibertsalak galdu zuten garaietan Euskadin bizi ginen pertsonok, jarrera bat edo bestea hartzera kondenatuz gure burua.

Gurekin batera bildu diren pertsonen jarri genien etiketa baino zerbait gehiago partekatzen hasten garenean, pertsona letra larriz agertzen hasten da, eta ez identifikatuta eta mugatuta genuen pertsonaia.

Talde jakin batean identifikatu ohi dugun pertsonaiak bereizten gaituen guztia erakusten digu, eta horrek hainbesteko indarra hartzen du, ezen etsaitzat identifikatzera ere eramaten baikaitu, horrek dakarren guztiarekin.

Pertsona agertzen denean, gizaki gisa komunean daukagun horri erreparatzen hasten gara, eta horrela bakarrik izango gara gai, bai gure oinazean eta bai gure pozean elkar ezagutzeko. Urteetan zehar, gure herrian, pertsonak zein taldetan kokatzen genituen kontuan hartuta, batzuetan pentsa genezakeen ez zutela gure poza merezi bizipen positiboren bat zegoenean, eta ezta gure enpatia naturala ere bere oinazearen aurrean, pertsona horrek esperientzia traumatiko bat bizi zuenean.

Bizi izandako guztiarengatik, eskuartean ditugun espazio hauek oso beharrezkoak dira.

Ezin dut amaitu nik neuk esperientzia zoragarri honetan parte hartzeko zortea izan nuela aipatu gabe. Bultzatu duten pertsonak mimo handiz zaindutako gunea da, bere DNAn garai izugarri latz baten zamari eusteko aukera daramaten sareak ehuntzeko topagune bat.

Jatetxe on batera joaten zarenean, arte huts bihurtutako sukaldaritza horrek eskaintzen dizkizun sentazio berriek harritu zaitzatela gomendatzen diozu beti zure buruari. Gure ahosabaiek horixe bizi izan zuten. Magia egin zen, zentzumenen bidezko lan horren bitartez, plater bakoitzarekin tentsioak askatzen eta hurbilago sentitzen joateko. Gertatutakoari buruz ditugun ikuspegi desberdinak berotasunetik bideratzen ikasi genuen, eta ez iritzi eta inposizioetatik.

Gure oroitzapenei lotutako lurrinak eta zaporeak, metafora gastronomikoek lagunduta, urte latz haietako gure bizipen gogorrak aletzen ari ziren, eta modu sotil eta sakonean, aldi berean, polifonia aberats bat osatzen ausartzen ziren eta, bertan, memoria guztiek indar handiz jotzen zuten.

Bestetasunarekin elkartzeko gunea sendatzaile hauetako batera joaten naizen guztietan, nire buruan esaldi bat jartzen da, Serrat maitearen kantu baten zatia, eta neure egiten dut etengabe: "Arruntak lasaitu egiten nau, ezberdinak piztu egiten nau".

Erakunde askok egin dugu lan urteetan zehar topagune hauek sortzeko, esate baterako, Gesto por la Paz-Bakearen Aldeko Koordinakundeak eta Elkarrik ekintza-gune nagusia inguru hurbilenetan izateko proposatu zieten herritarrei. Afalostek topaketa ez du deitzen leku urrun eta ezezagunean, baizik eta esperientzia hau bizitzera gonbidatutako herritarrentzat partekatuak, hurbilak eta beroak diren lekuetan. Nire ikuspuntu apaletik, ekimen honen beste ezaugarri on bat.

Zure herrikideen aurrean erantzteak, nahiz eta hasiera batean bortitzagoa edo zorrotzagoa dirudien, konplizitate, konfiantza, maitasun eta elkar zaintzearen arrastoa uztea lortzen du, bizi izandako esperientzia gaindituz eta eguneroko ibilbidetan berrituz.

Esperientzia honen apustu nagusia iragana ezagutzea da, iragan horrekin gizaki bakoitzak egin ditugun memoriak ezagutzea eta, aldi berean, oraina sendatzen eta haizea ematen hastea, etorkizunean egoki hegan egin ahal izateko.

Gu sustraiez eta hegoz hornitzea da laborategi gastronomiko honen proposamen nagusia.

Afrikako tribu batzuek iragana aurrean ikusten dute tarteka begiratzeko eta, horrela, oparitu zizkien ikaskuntzak gogoratzeko, oraina biziki bizi dute, eta etorkizuna atzetik ikusten dute, idazteke baitago.

Iraganari nola begiratzen diogun, halakoa izango da neurri handi batean gure etorkizunaren erai-kuntza.

Irakurlea su horiekin eta hainbeste bizona indartsuren suhartasunarekin horditzen uztera animatu nahi dut.

Susana Harillo

1

Sarrera

Gatazkak eraldatzen ez bazaitu,
ezin duzu gatazka eraldatu.

Bai Memorialab² ekimena eta bai Afaloste ikerketa-ekintza ikuspegi oinarrituta diseinatu dira. Nolabait, urteetan zehar (2013-2020) elkar elikatzen doazen ekintza- eta gogoeta-zikloak uztartzen dituzte. Ikuspegi ebolutibo honek eragin du Afaloste Memorialab-etik sortu izana modu naturalean, Giza Eskubide eta Bake Hezkuntzaren Elkarteen Foroaren babesari esker, beharrian sozial bati erantzuteko. Erakunde sustatzaileek ikasi eta egokitu egin ahal izan dira etengabe, horrekin ikerketa/ekintzaren hari iraunkorrari eutsiz. Ikaskuntza organizazional honek garaiko izpirituari (*zeitgeist*) erantzuten dioten gizarte-ekimen berritzaileak inplementatzeko balio du, Afaloste kasu.

Zabaldu buruak
eta kendu beldurrak.¹

1. "Abrir las mentes y perder los miedos", euskaraz. Afalosten parte hartutako pertsona batek egindako komentarioa.
2. Ikus Retolaza I. et al, 2019, *Memorialab. Encuentros ciudadanos para la construcción social de la memoria*, Gernika: Gernika Gogoratzuz; Retolaza I., 2019, 'La creación de entornos dialógicos'; *Por la Paz* n°36, Bartzelona: ICIP; Retolaza I., 2021 'Memorialab. Dialogue, memory and social healing in Basque Country. A methodological note', in *Handbook on Participatory Action Research*, London: Sage Publications (inprimategian)

Zer da Afaloste?

loste

cia al pil-pil
gastro

Konturatu naiz ona dela
gure inguru zuzenenetan
adieraztea gutako
bakoitzak zer sentitu
zuen gatazkan zehar.³

Oro har, Afaloste, laborategi gastronomiko-soziala da. Bertan, talde anitz eta belaunaldi arteko bat txoko edo elkarte gastronomiko batean elkartzen da. Elkarrekin jan eta hitz egiten dute, Euskadik hamarkadetan zehar pairatutako jatorri politikoko indarkeria garaian, bakoitzak izandako esperientziaren inguruan.

Kasu askotan elkar ezagutzen ez duten pertsona hauen arteko elkarriketak, elkarte gastronomikoetan eta txokoetan⁴ gertatzen dira, euskal kultura herrikoia gune komunak eta enblematikoak, bere barnean nolabait gure herriaren historia gordetzen dutenak. Gure kultura gastronomikoa erabiltzen dugu oinarri gisa, gure memoria berria gaintzeko eta hamarkada hauetan gizarte gisa gertatu zitzaigunari zentzu kolektiboa emateko.

GARA⁵ txoko
honetan sortu zen.

Afaloste herritarren gune irekia eta segurua ere bada, herrian dauden bizipen, memoria, ahots eta ideologia desberdinak elkartzen dituen elkarrekin hitz egiteko; muga etiko-moraltzat pertsonarenganako errespetua, bizitzaren defentsa eta Giza Eskubideekiko konpromisoa ditu.

Denbora guztian zehar, erraztaile-talde batek bideratzen du, guztiak ere, gai eta metodo hauetan trebatuak⁶.

3. Letra etzanez dauden aipuak parte-hartzaileen lekukotza zuzenak dira, kontaketa-taldeak tokian bertan bildutakoak.
4. Esan genezake Elkarte Gastronomikoak eta Txokoak funtsean esanahi bera dutela. Bizkaian eta Araban toki hauei Txokoak deitzen zaie eta Gipuzkoan eta Nafarroan Elkarte Gastronomikoak. Testuan zehar bi hitzak erabili ditugu berdin. Espazio sozio-kultural gastronomikoa da, normalean irabazi asmorik gabeko kultur-elkarte gisa eratua legalki. Euskal Herriko herri guztietan daude eta, tradizionalki, lagun-taldeekin erlazionatuta daude –erabateko erakundea euskal gizartean. Elkarte edo txoko baten muina lokal bat da, jatetxe edo taberna baten oso antzekoa. Tradizionalki, emakumei betoa jartzen zitzaizkien. Egoera hau aldatu egin da urteen poderioz eta, gaur egun, elkarte gastronomiko eta txoko gehienak gune mistoak dira. Elkarte edo txoko hauetako askok, topagune gastronomiko eta sozialak izateaz gain, jarduera asko egiten eta babesten dituzte herrian: kirol jarduerak, gastronomikoak, kulturalak, mendikoak, festak, hitzaldiak, txangoak, etab.
5. GARA, ezker abertzalearen pentsamoldearekin bat datorren euskal egunkaria. EGIN egunkariaren (Auzitegi Gorenaren aginduz itxi zen, ETAREN sarearen parte izatea egotzita) oinordeko naturala.
6. Lehen fase honetan (2018-2019) erraztaile-taldea hauek osatu dute: Iratxe Momoitio Astorkiak, Idoia Orbe Narbaizak (Gernikako Bakearen Museoa), Rocio Salazar (Bakeola-EDE Fundazioa), Maider Martiarena (Bakeola-EDE Fundazioa), Elvira C. García Vidales (Bakeola-EDE Fundazioa), Maria Oianguren (Gernika Gogoratuz), Iker Atxa (Gernika Gogoratuz), Iñigo Retolaza (Gernika Gogoratuz). Memorialab inplementatu zuen talde bera da, eta horrek erraztu egiten du denboran zehar ezagutza metatzea eta bilakaera metodologikoa.

2.1. Afalosteren jatorria

Azken urteotan, eta zehazki ETak 2011ko urrian bere jarduerari amaiera eman zionetik, Euskadin garai berria ireki da motibazio politikoko indarkeriatik urrundutako elkarbizitza baketsuaren oinarriak sendotzeko. Itxaropenez eta garrantzi handiko erronkaz betetako testuinguru honetan, Gernikako Bakearen Museoa, Gernika Gogoratzuz eta Bakeola-EDE Fundazioa erakundeek Memorialab ekimena jarri zuten abian, 2013an. Herritarren elkarrizketa anitz eta irekiko ekimen honek, memoriaren eraikuntza sozialera eta motibazio politikoko indarkeriak gure gizartean duen inpaktua kolektiboki aztertzeraz bideratuak, lan-proposamen berriak sortu ditu, Euskadiko memoriaren eta elkarbizitza sozialaren eremuan herritarren partaidetza sustatzeraz bideratuak.

Afaloste ekimena Memorialab sustatu zuten erakundeek metatutako ikaskuntzatik sortu da. Lehen esperientzia hartan zeraren premia ikusi zen:

- I. **Formatu laburragoak bilatzea, baina hura bezain adierazgarriak** gaitasun sendatzaileari eta entzute enpatikorako gaitasunari eutsi ahal izateko.
- II. **Jendearen egunerokotasunetik hurbilago dauden espazioak** esperientzia seguruagoa bihurtzeko era honetako elkarrizketetara ohituta ez daudenentzat eta anima litezkeen beste batzuegana hurbiltzeko.
- III. **Elkarrizketa eta belaunaldi-arteko transmisioa indartzea** isiltasunaren eta prozesatu gabeko traumaren betiketza eteteko.
- IV. **Memorialab-en oinarritutako metodologia berri bat garatzea, baina testuinguru berrira egokituta** topaketa egiten den lekuak elkarrizketaren kalitatea indartu dezan.

*Intimitate-giro ezin hobea sortzea
lortu duzue, agian orain arte
pribatuan bakarrik edo inoiz
adierazi ezin izan ditugun gogoetak
kanporatzeko.*

2.2. Afalosteren erakunde sustatzaileak

Afaloste ekimena Giza Eskubide eta Bake Hezkuntzaren Elkartearen Foroak bultzatzen du⁷, Euskadi osoko 28 elkartek osatua.

Fase honen kontzeptualizazio eta inplementazio zuzena Memoria-lab-en parte hartutako hiru erakundeen esku egon da: Bakeola-EDE Fundazioa, Gernikako Bakearen Museoa, Gernika Gogoratuz.

Finantzazioa Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lan-kidetzaren Idazkaritza Nagusitik dator.

7. <https://foroderechoshumanos.org>

Giza Eskubide eta Bake
Hezkuntzaren Elkartearen foroa
Foro de Asociaciones de Educación
en Derechos Humanos y por la Paz

Giza Eskubide eta Bake Hezkuntzaren Elkartearen Foroa

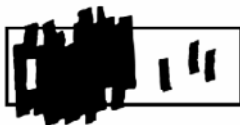
Euskal Autonomia Erkidegoko elkartearen elkartea da, 2007ko mar-txoan eratua.

Bere helburua herritarrengandik hurbil dagoen foro gisa finkatzea da, aniztasunetik lan eginez bake kultura sendotzen eta giza eskubideak sustatzen laguntzeko.

Gaur egun, Foroak on-line ikastaro interesgarria du bake kulturaren eta giza eskubideen inguruan eta, bertan, biktimei, elkarbizitzari eta giza eskubideei buruzko bloke bat dago.

<https://foroderechoshumanos.org/eu/curso-online/>

<https://foroderechoshumanos.org/>

Gernikako Bakearen Museoa Fundazioa
Fundación Museo De La Paz De Gernika

Gernikako Bakearen Museoa Fundazioa

Gernikako Bakearen Museoa bake kultura eta giza eskubideei eskai-nitako museo tematikoa da. Gernika hiriko bonbardaketaren gai his-torikoa ere lantzen du. (Gerra Zibila)

Hazi egin den espazioa da, museo erakargarri eta dinamiko bihurtze-raino, sentitzeko eta bizitzeko museoa, sentikortasun eta enpatiaren eskutik historiak adiskidetzearen bidea zabaltzen duena, bakeari guztion artean forma eman dakiokela pentsatzeko lekua.

Gernikako Bakearen Museoa Fundazioaren egitekoa zera da: kontser-batzea, erakustea, hedatzea, ikertzea, bisitaria bake kulturaren oina-rrizko ideietan heztea eta horrek Gernika-Lumoren historian (Espai-niako Gerra Zibila) zer harreman izan duen eta duen ezagutaraztea, horrela, --historia eta bakearen arloko beste erakunde batzuen la-narekin batera-- Gernika-Lumo, Bizkaia eta Euskadi erreferente izan daitezen (tokian, eskualdean, nazioan eta nazioartean) bakearen eta kulturaren aldeko lanean.

<https://www.bakearenmuseoa.org>

Bakeola, EDE Fundazioaren gatazketarako bitartekaritza zentroa

Bakeola- EDE Fundazioa gatazkek modu egokian jorratzen espezializatutako zentroa da, eta gizarte- eta hezkuntza-eragileekin lan egiten du, ikuspegi integral batetik.

Gatazken dinamikan eta horiei aurre egiten espezializatutako langileek osatutako zentroa da. Gizarte- eta hezkuntza-eragileak trebatzea du xede, gizarte-sarea indartzeko eta herritar aktibo, kritiko eta bakegilea eraikitzeko.

Bakeolaren jarduera bake positiboaren kontzeptuekin bat etorritik garatzen da, justizia sozialaren eta berdintasunaren printzipioetan oinarrituta, eta gatazkaren ikuspegi sortzailea du, gatazka desberdintasunak sortzen dituzten egoerak aldatzeko eta eraldatzeko aukera gisa ulertuta.

Bizikidetzaren hobetzeraren, giza eskubideak sustatzeko, komunitate-garapenera eta gizarte-erakuntzara bideratutako prozesuen sustatzailea, bake kultura lortzeko helburuz.

www.bakeola.org

www.edefundazioa.org

Bakearen Aldeko Aztertegia
Centro de Investigación por la Paz
Peace Research Center

Gernika Gogoratuz. Bakearen Aldeko Aztertegia. Gernika Gogoratuz Fundazioa

Gernika Gogoratuz Bakearen Aldeko Ikerketa Zentroa bat da, 1987an sortua, Gernika bonbardatu zuteneko 50. urteurrenean. Bakearen kulturaren eta memoriaren arloetan egiten du lan, eta ikerketak egiten, prestakuntza ematen eta komunitatean esku hartzen aritzen da.

Bakearen aldeko Aztertegiak Gernika Gogoratuz Fundazioaren babesa du. Helburu du, Gernikako hiriarekin eta/edo ikurrarekin lotuta gogoeta zientifikoak sortu edo bermatzen dituen ekarpenez baliatuz, emantzipatzera eramango gaituen bake justu bat lortzen laguntzea mundu eta Euskal Herri mailan.

www.gernikagogoratuz.org

info@gernikagogoratuz.org

2.3. Prozesu bizia eta mugimenduan dagoena

Ekimen berri hau 2018ko lehen seihilekoan zehar diseinatu zen. Lehen topaketak 2018ko urritik aurrera egin ziren. 2018-2019 artean, 6 Afaloste egin ziren, Euskal Autonomia Erkidegoko (EAE) hiru probintzietako sei herritan. 2020rako beste 3 Afaloste daude programatuta hiru probintzietako beste herri batzuetan.

2018-2019 urteetan egindako Afalosteak

Herria	Kokapena	Data	Mahaikideak
Irun (Gipuzkoa)	Erlaitz Mendi Elkartea	2018/10/24	Guztira: 25 Gizonak: 11 Emakumeak: 14
Etxebarri (Bizkaia)	Eutsuna Elkartea Gastronomikoa	2018/10/30	Guztira: 20 Gizonak: 10 Emakumeak: 10
Amurrio (Araba)	Udal Txokoa	2018/11/20	Guztira: 23 Gizonak: 15 Emakumeak: 8
Gernika (Bizkaia)	Bake Leku Txokoa	2018/11/22	Guztira: 24 Gizonak: 10 Emakumeak: 14
Donostia (Gipuzkoa)	Gipuzkoako Argazkilari Elkartea	2019/05/15	Guztira: 25 Gizonak: 12 Emakumeak: 13
Bilbo (Bizkaia)	Umore Ona Txokoa	2019/06/05	Guztira: 30 Gizonak: 13 Emakumeak: 17

A woman with dark hair tied back is smiling and working in a kitchen. She is wearing a dark long-sleeved shirt. The kitchen has wooden cabinets, a stove with a large pot, and a window in the background. A large, semi-transparent orange number '3' is overlaid on the center of the image. The text 'Zertarako da Afaloste?' is written in white across the middle of the number '3'.

Zertarako da Afaloste?

.....

Ateratzeko beldurra handiagoa da,
hitz egiteko baino.

Beharrezkoa da bakoitzak sentitzen duena adieraztea, barruan ez geratzeko; garbitzea bezala da.

3.1. Aniztasunetik elkarrekin hitz egiten iragan komunari buruz

Hurrengo belaunaldiarekin hitz egiteko beldurra galdu behar dugu.

Tristeza da familian bertan ez jakin izatea zer gertatu den.

Memorialab eta Afaloste ekimenek erakutsi digute euskal gizartearen zati batek –bai herritarrak eta bai erakunde publikoak– oraindik ere, kontzienteki eta/edo inkontzienteki, ez duela parte hartu nahi era honetako herri-ekimen ireki eta erakunde publikoek edo alderdi politikoek babestu gabekoetan. Bestalde, bi ekimen hauek erakusten ari zaizkigu gure gizartean geroz eta jende gehiago dagoela irekita gai honen inguruan publikoki hitz egitera, eta tokiko guneetan espazioak eskatzen dituela bere esperientziak partekatzeke, zauri (zaharrak) sendatzeko eta, honela, herriko elkarbizitzari laguntzeko.

Afaloste belaunaldi desberdinen arteko topagunea da, memoriarekiko harreman apreziatiboa bultzatzen duena. Memoria honek lagunduko digu denboran zehar norbanako eta gizarte gisa nola taxutu garen hobeto ulertzen, iraganeko hanka-sartzeetatik ikasten ez errepikatzeke, aitortuak izateko beharra duten zauriak sendatzen, eta etorkizuneko bizikidetzaren oinarriak jartzen lagunduko duten praktika sozio-kultural eta balio zaharrak eta berriak praktikatzeko.

Ezin dute aurrera egin
ezin dutelako gaintitu.

Herritarrek ez dute gai honi buruz hitz egiten eta gehiago hitz egin beharra daukagu.

Hamabost urteko hiru seme-alaba ditut
eta ez dakit zer dakiten, ez dakit zer kontatu.

Ezkerrekoa izaten jarraitu nahi dut, atzean "motxila hori" eraman gabe.

Orain pentsatzen dudanean ia ospatu egiten nituela heriotzak, sinestezina iruditzen zait.

Hemen uzten dut nire iraganaldiko zati baten zama, konpartituta arindu egiten dena. Uzten dut halabein ezkertazunaren zama nola bait, itxaropen puntu batekin.

Bestetik, iraganeko errealitatetik datozen estereotipo eta aurreiritzi zaharren berrikusketak (auto)kritikoa eta errukiorra ere ahalbidetzen du; aurreiritzi horiek, neurri batean, publikoki esplizitatu ez direnez, oraindik ere bizirik daude gure gizartearen subkontziente kolektiboan. Indarkeriarik gabeko orainari eta etorkizunari begira eguneratzea eta berritzea helburu duten begiradak eta jarrerak, justizia sozial handiagoa eskatuz.

3.2. Murgiltze kulturala eta egunerokotasunera egokitzea

Gai hau hitz egiteko delikatua denez –eta gatazkak sor ditzakeena– funtsezko galdera bat sortu zitzaigun diseinu-fasean: Nola egin erakargarri eta eskuragarri, gizartearen gehiengoa indarkeria eta sufrimenduzko garai batera eramaten duen gai bati buruz hitz egitea? Nola sortu elkarriketa esanguratsu eta sendatzaile bat pertsona desberdinen artean, hitz egin nahi ez dugun baina hitz egin beharra dugun gai bati buruz?

Euskadiko herrietan gune komunak bilatu behar genituela ohartu ginen, leku ezagunak eta jendeak egunerokotasunean erabiltzen dituenak, tokiko testuinguru sozio-kulturalean txertatuak. Konturatu ginen Euskadiko herri guztietan dauden txokoeak eta elkarte gastronomikoeak testuinguru kultural paregabea, praktika sozial ezin hobea eskaintzen digutela gure gizarterako: mahai baten inguruan hitz egin afora eder bat partekatuz, toki pribatu baina aldi berean publikoari irekia den batean. Ezagunak ez diren edo urrun dauden lekuak erabili ordez⁸ elkarriketarekin eguneroko elkarrekintza sozialeko guneetara joan gara, hau da, txoko eta elkarte gastronomikoetara. Horrekin, hain funtsezko elkarriketa hau pertsona gehiagorengana hurbildu nahi izan dugu, bestela era honetako ekimenetan parte hartuko ez luketen pertsonengana.

3.3 Elkarbizitzaren aldeko ahalegin kolektiboa

Nolabait, Afalosteren bidez, euskal geografiako herri guztietan dauden aniztasunean, berretsi nahi ditugu egunero elkarrekin bizitzeko topagune hauek. Ekimen honetan parte hartzera gonbidatu nahi zaituztegu gure gizarteak pentsatzeko eta harremanak egiteko dituen moduak eguneratzen parte hartzeko, horrela, Euskadiko bizikidetzari ekarpena egiten jarraitzeko, orain baita toki hauetatik eta helburu horrekin egiteko momentua ere.

8 Memorialab topaketak erretiro-etxeetan (asteburuko landa-erretiroak) eta Gernikako Bakearen Museoan eta auzo elkarte baten egoitza (egun bateko hiri-erretiroak) egin ziren.

Asko gustatu zait eta, agian,
erreplikatu egingo dut, mundu
guztari aholkatzen diot.

Ezer baino lehen, esan beharra dut ideia
bikaina direla era honetako topaketak.

A group of people are seated around a table in a restaurant, engaged in conversation. The scene is overlaid with a large, semi-transparent orange number '4'. The text 'Nork hartzen du parte?' is written in white, italicized font across the center of the number.

Nork hartzen du parte?

Afaloste ekosistemak identitate-esparru zabala deitzen du, hartzen du eta elkarrekintzan jartzen du. Orain arte gauzatutako Afalosteetan, hauek hartu dute parte: sentsibilitate politiko guztietako tokiko eragile politikoek, udal agintariek (alkate eta zinegotziek), udal teknikariek, (garai bateko) ETako kide ohiek, bakearen aldeko ekintzaileek, ikertzaileek, ETak mehatxatutako pertsonak, polizia-torturaren biktimek, ETaren eta talde parapolizialen indarkeriaren zuzeneko biktimek, enpresariek, ETak bahitutako pertsonen senitartekoek, polizia-abusuen eta jazarpenen biktimek, ETako presoen senitartekoek, *kale borrokaren*⁹ ekintzaileak izandakoek, diktadura garaiko ekintzaile politikoek, *euskaldunek* eta *ez euskaldunek*¹⁰, atzerri-tarrek, erretirodunek, langileek, unibertsitateko irakasleek, ikasleek, profesionalek, *etxekoandreek* eta **herriarrek oro har. Herriaren errealitatea den bezala.**

Deialdia hainbat bide erabiliz egiten da: deialdi publikoa sare sozialen bitartez, zuzeneko gonbidapena pertsona jakinei, hirugarrenen bidezko gonbidapena (herriko pertsona batzuek beste batzuk eta tokiko sareak mobilizatzen dituzte), ekitaldia egiten den txoko eta elkarte gastronomikoetako bazkideak. Askotan, parte hartzen duten batzuek beste batzuk ezagutzen dituzte, baina inork ez ditu ezagu-

9. ETak erabilitako indarkeria modua, gazte independentista erradikalen talde antolatuek sortutako kale-indarkeria. Gazte hauetako asko ETako kide izango ziren aurrerago.

10. Euskaldun: euskaraz hitz egiten duen pertsona.

tzen guztiak. Ohikoa da elkar ezagutzen dutenek ez jakitea besteak Afalosten parte hartuko duela. Herri ingurua izanik, arrunta izaten da pertsona batzuk harriztea pertsona jakin batzuk bertan parte hartzen ikusita. Beste batzuk, berriz, senitartekoez edo adiskideren bategen lagunduta joaten dira.

Afalosteren aberastasunetako bat, hain zuzen ere, sorpresa alderdia da, espazioa ezagutzen ez den aniztasunarekin betetzeko aukera, herri mailan aurretik konektatu gabea. Parte-hartzaileen zerrenda ez da ezagutarazten ekitaldiaren aurretik. Inork ez du eskatzen, nahiz eta seguruenik gehienek galdetu bere buruari nor egongo ote den. Afaloste bakoitzean elkarrizketa-ekosistema bakarra eta askotarikoa sortzen da.

Tokiko gune errealean egoteko aukera hau, babestu gabea edo erakunde publiko nahiz alderdi politikoek zuzendu gabea, asko estimatzen dute Afalosten parte hartzen dutenek. Askok aitortzen dute gunearen freskotasanak eta irekitasunak asko aberasten duela esperientzia, eta horrek elkarrizketa jatorra, itxuraldatu gabea edota erakundeek edo alderdiek baldintzatu gabea ahalbidetzen duela. Hain zuzen ere, horixe da ekimenaren helburu nagusietako bat.

Banekien gure herria
plurala eta aberatsa zela,
baina ez hain aberatsa!

Nire zirkulutik irteak grisak
ulertzen lagundu dit.

Harri-koskorra ekarri izana
espero dut, kontakizuna ahalik
eta modurik eraikitzaileenean
eraiki dadin.

Gure gurasoek ahal izan zutena egin zuten eta hitz egin ez izateko ez dute hain gaizki egin, babes-mekanismo bat zen.

5.1. Premisa metodologikoak

Afaloste metodoa funtsezko hainbat premisatan oinarritzen da:

Begirada sistemikoa

Herri mailako elkarbizitza sustatzen duen ekimena denez, eta hain zuzen ere Euskadiko herrietan indarkeriak izandako eragin ikaragarriarengatik, funtsezkoa da tokiko ekosisteman dauden harremanak eta elkarreraginak aintzat hartzea. Ekimenak elkarreragin hauek hobetu nahi ditu, iritzi eta memoria aniztasunarekiko irekiago eta enpatikoago bihurtu. Era berean, elkarreragin berriak eta eraldatzaileragoak sortzeko gai diren elkarrizketa-sare berriak sortu nahi ditu.

Gure aita traumatizatuta geratu zen gerrarengatik eta ez zuen hitz egin nahi, eta ez genion galdetu, ezer gertatu ez balitz bezala. Tabua.

Pertsonala dena soziala denarekin integratuko duen espazio hurbila

Gune lasaiak behar dira gogoeta (auto)kritikorako. Espazio irekiak, baina pertsonala den horretatik abiatuta hitz egiteko modukoak bizi izandako arazo sozialari buruz. Era honetako elkarrizketak gertatzeko, garrantzitsua da tokia eta honek sortzen duen giroa; ezaguna izan behar du, komuna, egunerokoa, prozesuak eskatzen duen segurtasun-sentsazio hori lortzeko.

Elkarrizketa eta belaunaldi-arteko transmisioa

Nahiz eta elkarrizketa memoria berriarekin hasi, hau belaunaldi-arteko gatazka da, iraupen luzekoa, taldeak ia XX. mende osoa berrikusten du (II. Errepublika, Gerra Zibila, gerraostea eta diktadura frankista, trantsizioa, berunezko urteak, ETaren amaiera, egungo egoera). Indarkeriazko hainbeste hamarkadetan zehar metatutako trauma soziala prozesatzeak hizketan belaunaldi desberdinak jartzea eskatzen du, elkarrekin memoria soziala (ber)eraiki dezaten. Memorialab-ek erakutsi

Ikasi dudana zera da, beste
pertsona batzuei entzutean
beraiengan islatuta ikusten
dudala
nire burua.

Une atsegin bat eta epaitu
gabe entzuteko ezustekoa
daramatzat hemendik.

Zuzenean testigantza
intimoak entzun ditut,
gainerantzean ezagutzen
ez ditudan pertsonengandik
nekez entzuten direnak.

zigun belaunaldi desberdinak hizketan jartzean, berreraikitze kolektibo hauek lagundu egiten dutela isildutako traumaren transmisioetik memoria sendatzaile baten transmisiora igarotzen.

Isiltasuna eta entzute enpatikoa

Beharrezkoa da espazioak sortzea pertsonak beste bizipen eta sufri-
mentu batzuk ezagutzeko eta enpatizatzeko, lasai hitz egiteko eta
entzunak sentitzeko toki intimo, pertsonal horretatik, esperientziak
partekatzeke garaian. Espazio hauetan traumaren eta beldurraren
isiltasun erreproduzitzaileak bide eman diezaion gogoeta (auto)kri-
tikoaren isiltasun eraldatzaileari, kontzientzia hartzeari, bestearen
mina aitortzeari eta gatazkak eragindako zauriak eta etendako ha-
rremanak sendatzeari.

Kultura-testuingurua

Uste dugu elkarrizketa ireki hauek, oraindik ere hasiberriak direla
gure herrietan, errazago egiten direla giro ezagunetan eta kulturaren
testuinguruan kokatuta. Horrekin bilatu nahi dugun giroa zera da,
egunerokotasunean, dagoeneko ezarrita dauden praktika sozialetan
oinarrituta, pertsonak gonbidatuko dituen topaketari eta aniztasu-
neko elkarbizitzari eragiten dioten iraganeko uste eta jokabide haiek
berrikustera eta aldatzera.

Prozesua euskal kulturako bi gizarte-gune oso garrantzitsu ordezkatzeko eta konektatzeko diseinatuta dago: *kalea* eta *etxea*. Nahiz eta bi elkarrizketak lotuta egon, beti ez dugu elkarrizketa bera izaten etxean eta kalean; are gutxiago gai honen inguruan. Batetik, testigantzen zirkuluak espazio soziala ordezkatzeko du, *kalea*. Eta talde txikietan egindako afariak familiako afariaren espazio intimoa gogo-

ratu nahi du, *etxea*¹¹, gizarte gisa entzun behar ditugun isiltasunetako asko bertan bizi dira. Helburua da esku-hartze honen bidez eraldaketa handiagoak sortu beharreko bi espazio sozialak hizketan jartzea eta ordezkatzeta (begiradak, narratibak, jokabideak, estereotipoak eta usteak, memoria soziala eta familia-intrahistoria, etab.).

*Etxean honetaz hitz egitea.
Nik etxean Afaloste bat antolatuta
ahal izatea zoragarria litzateke,
gatazka hor dago-eta.*

*Oker nengoela onartzea, lehendabiziko aldiz,
komentatzeko ausardia izan dut.*

11. Euskaraz *etxea* hitzak esanahi bikoitza du. Batetik, jendea bizi den eraikina; bestetik, "familia", zentzu zabal eta sakon. Maila handiko hitza da euskal kulturaren; ahalmen eraldatzaile handia du.

Elkarbizitza linguistikoa

Euskararen erabilerak, defentsak eta sustapenak, diktadura garaian, sufrimendu handia sortu zuen euskal gizartean. Euskararen erabilerara desadostasun-elementu handietako bat izan zen gatazka-garaian. Nolabait, zatiketa-elementu eta, aldi berean, kohesio-elementu izaten jarraitzen du gure gizartean. Harreman enpatikoagoak eta irekiagoak sortu behar ditugu bi hizkuntza nagusien artean, bizikidetzazko linguistikoa beste giro bat sortzen lagunduko dutenak, beste jarrera bat hartzen euskararen erabilerarekiko; bai euskaldunen eta bai ez euskaldunen aldetik.

Afalosten, euskal gizartean gertatzen den bezala, gaztelania da hizkuntza nagusia, nahiz eta zenbaitetan euskara nagusitu, bai herria nagusiki euskalduna delako, bai gaztelania nagusi den Afaloste batean pertsona batzuk euskaraz aritzen direlako denbora guztian edota momentu jakinetan. Orokorrean, espazio elebiduna da, gaztelaniarako joerarekin.

Metodoak elkarbizitza linguistikoa bultzatzen du hurbilketa desberdinen bidez: itzulpena bikoteen artean testigantza-zirkuluan zehar (xuxurlari), errazte-talde elebiduna, hizkuntza batean zein bestean afaltzeko eta hitz egiteko aukera –edota bietan- aukeratzen den mahai eta taldearen arabera.

Poliziak bizikletaren frenoak
 moztu zizkidan "egun on"
 esateagatik, eta gure aitak
 kartzelara joan behar izan zuen bi
 egunez isuna ez ordaintzeagatik.

5.2. Topaketaren egitura

Afaloste 4 unetan egituratzen da.

Unea	Helburua	Denbora	Metodoa
Ariketaren kokapena	<ul style="list-style-type: none"> • Afariaren helburuaz eta egituraz informatu • Gaian sartu eta Afalosteri ekin (elkarrizketa, memoria, euskal gatazka, elkarbizitza eta sendatze soziala) • Parte-hartzaileen aurkezpen-bira 	30 min.	<ul style="list-style-type: none"> • Aulkien zirkulua
Memorien elkarrizketa	<ul style="list-style-type: none"> • Kolektiboki partekatu eta entzun taldeko gatazka-bizipen desberdinak 	ordu bat	<ul style="list-style-type: none"> • Objektu sinbolikoa • Testigantzen zirkulua • Afaria
Afaria	<ul style="list-style-type: none"> • Sakonago eta intimitate handiagoz arakatu eta partekatu denbora-galderen bidez (iragana, oraina, etorkizuna) 	2 ordu	<ul style="list-style-type: none"> • Mahaiak (4/5 mahaikide eta kontalari bat) • 3 galdera-txanda (1º, 2. eta postrea). • Mahai-aldaketa postrerako
Sintesia	<ul style="list-style-type: none"> • Esperientzia maila pertsonalean integratu 	30 min.	<ul style="list-style-type: none"> • Integrazioarako galderak eta zirkuluaren itxiera

Egitura metodologiko guztia hiru fasetan artikulatzen da: *dibergentzia* (ahots eta memoria guztiak entzun), *emergentzia* (afaria galdera sortzaileekin), *konbergentzia* (integrazio-galderak). Ikaskuntzak ireki, arakatu eta biltzeko dinamika honek taldearen elkarrizketari laguntzen dio eta, aldi berean, pertsona bakoitzak gogoetarako uneak izatea ahalbidetzen du.

1. Lehen unea. Ariketaren kokapena

Ariketa aulkien zirkulu batean hasten da, erraztaile, sukaldari eta parte-hartzaileen aurkezpenarekin. Aurkezpen-erronda honek espazioan dagoen identitate-aniztasuna iragartzen du. Ondoren, hasierako zenbait mezu jartzeko denbora hartuko dugu elkarrizketa, memoria, euskal gatazka, elkarbizitza eta sendatze sozialaren inguruan. Horrela, ariketa kokatuko dugu gaiari eta lantzeko metodologiari dagokionez, baina baita ikuspegi emozional eta afektiboari dagokionez ere, sendatze sozialera zuzendua, eta ez errebisionismora eta konfrontaziora.

Elkarte gastronomikoari afariaren antolaketa eskertuko zaio eta parte hartzen duten bazkideek anfitrioiarena egiten dute, tokiaren historia kontatuz. Kasurik gehienetan txokoak/Elkarte gastronomikoak berak nolabaiteko harremana izaten du gatazka-garaiarekin. Eta honek espazio sozial hauek erabiltzeko erabakia justifikatzeko balio digu, eta azalpenen bat sartzeko txokoek gure gizartearen bizitza sozio-kulturalean duten rolaz eta garrantziaz: leku hurbilak, bizikidetzarakoak, hausturarako eta babeserako garai gogorretan.

Bigarren unea. Memorien elkarriketa

Saio hau erraztailearen testigantzarekin hasten da, testigantzen doinua eta edukia modelatzeko; ondoren, gainerakoek jarraituko dute. Behin testigantza amaituta, hitz egin duen pertsonak altxatu eta aulkien zirkuluaren erdian dagoen gopor bat joko du. Meditaziorako gopor horren soinu sakon eta sendatzaileak aretoa beteko du, parte-hartzaile bakoitzari testigantzara irekitzeko, barru-barrutik enpatikoki entzuteko aukera emanaz. Bestearekin hizketan ari garenean, gure buruarekin hizketan ari gara. Beste pertsonaren beharra dugu geure buruarekin hitz egiteko. Handik gutxira, norbaitek bere testigantza partekatzeko gogoia edo indarra sentituko du. Amaitzean, zutitu eta goporra joko du. Gainerakoek isilik entzungo diogu gure buruari. Eta horrela testigantzen erronda amaitu arte.

Zirkuluaren erdian kiribil bat dugu lurrean. Denborarekin dugun harreman zikliko ez-lineala eta memoriak duen rola iraganaren, orainaren eta etorkizunaren zentzua egiteko garaian sinbolizatzen du. Ezin ditugu aldatu gatazkaren gertaerak (historiografia), baina eraldatu dezakegu gatazkaren gertaera horrekin dugun harremana eta hori gure bizitzan zer izan zen (memoria). Afalostek apustu sendoa egiten du memoria plurala, integratzailea, eraldatzailea, sendatzailea sustatzeko. Iraganari orainean gure burua ezagutzeko asmoz begiratzen diogu. Iragan horretan ezagutu nahi dugu gure burua, orduan izan ginenari zentzua emateko; eta, horrela, orainean berrikusi behar dugun guztiaz jabetu eta gaurkotu, motibazio politikoko indarkeriatik urrun dagoen etorkizuna eraikitzeko: ideologia, identitatea, aurreiritziak, gorrotoak, ekintzak eta jokabideak, minak, zauriak, harremanak, beldurrak, isiltasunak, gure harremana desberdina denarekiko, bestetasuna, identitatea, etab.

Jardunaldiaren aurretik, eta behin parte-hartzaileen zerrendak itxita, aurkezpen gutun bat bidaltzen da. Bertan, objektu bat ekartzeko eskatzen zaie –gastronomiarekin zerikusia duena-, pertsonaren bizitzan eragin esanguratsua izan zuen gatazkaren gertaera sinbolizatuko duena. Objektu sinboliko hauek (txitxirioak, eztiak, gatzak, botila bat ardo, platanoa, intxaurrak, gaztainak, piperminak, etab.) testigantzen sarrera metaforikoki egiteko erabiltzen ditugu. Testigantza amaitzean, eta goporra jotzearekin batera, objektua zirkuluaren erdian jarriko da. Prozesuan aurrera egin ahala, zirkuluaren erdigunea objektuz, kontaktuz, memoriaz betetzen joango da, elkarren artean

lotzen joango dira modu ez-linealean, nahasian, barne-kontakizun kolektiboa osatu arte; memoria bakoitzak, esperientzia bakoitzak toki bat du, bizi izandakoaren konplexutasunari zentzu kolektibo berezia ematen laguntzen diguna.

Prozesuaren fase hau hurbileko pertsonekin (2-3 pertsonako taldeak) izandako elkarrizketa-erronda batekin amaitzen da. Elkarrizketaren pizgarria galdera sortzaile hau da, *Zertaz ohartu zara?* Elkarrizketa labur honek, intimoagoa, lagundu egingo du pertsona bakoitzak, bere modura, zentzua eman diezaion testigantzen prozesuan zehar sortutako guztiari. Astirik izanez gero, erronda kolektiboa irekiko dugu, talde-txoetan sortutako gogoeta batzuk entzuteko. Taldeetako elkarrizketa hauek abian dauden bitartean, erraztaile-taldeak afariko unea prestatzeko eta sukaldariarekin koordinatzeko aprobetxatuko du.

Hirugarren unea. Afaria. Denboran zeharreko bidaia

Sukaldaria aurkeztu eta afariko menua azalduko da. Aurretik, erraztaile-taldea sukaldariekin koordinatuko da ariketaren helburua eta berak duen rola partekatzeko. Jatekoa sukaldariak aukeratzen dute, elkarrizketaren gaien eta eman nahi zaion bizikidetzaren ikuspegian oinarrituta. Plater batzuk tradizionalak dira, iragana ekartzen dute gogora. Beste batzuk berritzaileagoak dira, garai berrietara gonbidatu nahian, elkarbizitzan, aniztasunean, etab. inspiratzen dira. Guztiak ardo onak eta urak lagunduta. Taldeak aktibatu eta prestaketetan lagunduko du: mahaia eta aulkiak mugitu, botilak ireki, mahaia jartzeko bukatu, sarrerak prestatu, janaria prestatu edo prestatutakoa berotu, ogia ebaki, pixka batean hitz egin edanez, etab.

Afariak hiru denbora-aldi ditu (iragana, oraina eta etorkizuna) eta bat datoz menuko hiru platerekin (lehendabizikoa, bigarrena eta postrea). Eta une hauetako bakoitzari galdera sortzaile batzuekin ekingo zaio, mahaia babestekoaren azpian idatzita egongo dira. Plater/aldi bakoitzak bere babestekoa du bere galderekin, mahaiko errelatoreek¹² plater bakoitzean aldatuko dutena.

Pertsonak ezagutzen ez dituztenekin edo gutxi ezagutzen dituztenekin esertzera bideratzen dira. Elkarrizketa-sare berriak sortu nahi ditugu, ez egunerokoak eta ezagunak birsortu. Mahai bakoitzak 4/5 mahaikide hartzen ditu, errazte-taldeko errelatorearekin batera. Taldea

12. Errelatoreak errazte-taldeko kideak dira. Tokia prestatzen dute aurrez, ongiatorria egiten dute, denborari buruzko galderak sartzen dituzte, mahaian bizipen eta ikuspuntu aniztasuna egon dadin arduratzen dira, elkarrizketen inguruko oharak jasotzen dituzte mahaian, gaietan zentratuta egoten laguntzen dute, galdera berriak sartzen dituzte eta go-goeta (auto)kritikora eta errukiorrera bideratzen dute, erraztaile nagusiarekin plater eta mahaia babesteko aldaketa koordinatzen dute, etab.

bera izango da lehen eta bigarren plateretan, eta postreko taldeak nahastu egiten dira, elkarriketa-mahai berriak eratuz. Mahaikideen aldaketa honek mugimendu atsegina eta barregarria sortzen du talde osoan, eta beste bultzada bat ematen die postreko elkarriketei. Uneoro, pertsonak erosen sentitzen diren hizkuntzan aritzera motibatzen dira errelatoreen laguntzaz.

Platera	Denborazkotasuna	Galdera sortzaileak
Lehenengoa	Iragana	<ul style="list-style-type: none"> • Nola eragin digu gizarte-mailan motibazio politikoko gatazkak eta indarkeriak? • Nola eragin zizun zuri? • Nola moldatu zinen?
Bigarrena	Oraina	<ul style="list-style-type: none"> • Nola ikusten duzu egungo egoera? • Nola ikusten duzu ETaren amaiera?
Postrea	Etorkizuna	<ul style="list-style-type: none"> • Zer proposatuko zenuke elkarbizitza sustatzeko/sakontzeko? • Zer ekarpen egin dezaket nik memoriari eta elkarbizitzari laguntzeko?

Laugarren unea. Integrazioa eta sintesia

Behin afaria bukatuta, eta baita hiru denborazkotasunak ere, gogoe-
tarako eta bizi izandako esperientziaren integrazio pertsonalerako
gunea irekitzen da. Astia izanez gero, erraztaileak taldea medita-
zio gidatu batean murgiltzen du, ariketako uneak irudikatuz eta
norberak ikasitakoa berreskuratuz. Beste batzuetan, taldea hiruko
taldetxoetan banatu zen eskuratutako esperientzia eta ikaskuntza
partekatzeko. Edonola ere, isilean egindako gogoeta pertsonalaren
edo/eta hiru hiru hitz eginda, parte-hartzaileek erraztaileak egin-
dako hiru galderari erantzunak diete idatziz. Galdera hauek, eta
erantzunak paperean idatzi beharrik, bere esperientzia sintetiza-
tzen eta integratzen zentratu dadin lagunduko diote. Une honetan,
taldeko giroa aldatu egiten da, barnerakoiagoa, lasaiagoa, isilagoa
eta gogoetatsuagoa bihurtuz. Hauek dira sintesirako hiru galderak:

1. *Zer utzi dut hemen?* (estereotipo eta uste zaharrak, ohitura, go-
rroto- eta lotsa-sentimendu, atxikimendu, beldur, erresistentzia,
jokabide, erlazionatzeko modu zaharrak, etab.)
2. *Zer daramat hemendik?* (ideia eta uste berriak, erlazionatzeko
modu berriak, asmo bat, helburu bat, ikaskuntza bat, etab.)
3. *Zer egin dezaket nik bizikidetzari laguntzeko?* (elkarbizitzako mi-
kro-praktikak eta keinuak egunerokotasunetik)

Erantzunak komentatzeko momentu bat irekiko da, pertsona guztiek
entzuteko eta partekatutako ikaskuntzetako batzuekin bat egiteko¹³.
Saioa izenburuen erronda batekin itxiko da (esaldi laburrak, sinteti-
koak), parte-hartzaile bakoitzak, berak nahi badu, Afalosten berega-
natutako ikaskuntza partekatuko du. Erakunde sustatzaileen amaie-
rako hitzek bukatutzat emango dute jardunaldia.

13. Ikus 7. Atala.- Afaloste efektua

Gure memoriak elikatzen

Afalosten gastronomiak bi alderdi ditu. Batetik, objektu gastronomikoak erabiltzea testigantzen zirkulurako (babarrunak, piper gorriak, sagardoa, york urdaiazpikoa, tipula, etab.). Bestetik, afaria bera. Gastronomía elkarriketarako sarrera izatea (objektuak), eta baita prozesu osoa sostengatzen duen oinarria ere (afaria).

6.1. Afaria

Burututako Afalosten lekuak, egunak eta menuak

Lekua	Data	Lehen platera	Bigarren platera	Hirugarren platera
Irun	18/10/24	Artatzikiaren Taboulea	Txerri-masailak ardotan, erromeroarekin egindako batata-purearekin	Jogurtarekin salteatutako sagar-konpota
Etxebarri	18/10/30	Bakailao-entsalada	Legatza saltsa berdean	Gazta, menbrilloa eta intxaurreak
Amurrio	18/11/20	Barazki-krema piperradarekin	Foiez betetako Bitoqua kuia-kremarekin	Mamia irasagar eta intxaurre emulsioarekin
Gernika	18/11/22	Azalorea eta brokolia bexamelarekin	Barazkiz betetako piperrak	Txokolatzeko hostopila esne-gainez beteta
Donostia	19/05/15	Barazki-krema	Oilaskoa Itsasoa eta Mendia	Konpota eta jogurta
Bilbo	19/06/05	Hestebeteak eta entsalada	Masailak	Gazta, menbrilloa eta intxaurreak

6.2. Testigantzen zirkulua

Parte-hartzaileek ekarritako sarrerarako objektuek, zuzenean, iraganeko bizipen esanguratsuekin konektatzen gaituzte. Hona hemen zenbait adibide argi:

Sarrerako objektua
(adierazlea)

Alzolako Ura

Platanoa

Kontatzen duen istorioa
(adierazia)

16 urte nituela, 1966an, Bermeora joan ginen euskal jai batera eta Guardia Zibilak gelditu egin gintuen. 25.000 pezetako isuna jarri ziguten, ordaintzen ez bagenuen kartzelara joango ginen. Nire aita, herriko kale-garbitzailea, Burgoskoa zen eta euskalduna ere sentitzen zen. Mailegu bat eskatu behar izan zuen ordaintzeko, nahiz eta nik kartzelara joan nahi nuen, hori baitzen garai hartan tokatzen zena. Herrian zabaldu zen ordaindu egin genuela, eta panfletoak bota zituzten txibatoa eta traidorea zela leporatuz. Horren ondoren, gure aitak beldur izugarria pasatzen zuen atentatu bat izaten zen bakoitzean. Etxean ez zen politikaz hitz egiten, eta ni ezkutuan ELA sindikatuko (euskal sindikatua) kide nintzen, eta gure amak beldur handia pasatzen zuen ETAKoa nintzela pentsatuz. Ni lehendabiziko pisura jaitsi nintzen banekien-eta nondik atera zen panfletoa, eta esan nien “nire gurasoei zerbait gertatzen bazaie, hil egingo zaituztet”. Bizilagunei aurre egin nien aita defendatuz, eta baztertu egin ninduten. Handik urte askora berriro agurtu ninduten.

Nik egunkari batean lan egiten nuen 1993an. Atentatuak izaten ziren sarritan. Egun batean, Groseko (Donostia) jatetxe batean bazkal-tzen ari nintzen, eta jatetxeko telefonora deitu zidaten esateko atentatu bat gertatu zela. Korrika irten nintzen, platanoa eskuetan nuela. 24 urteko mutil gazte drogazale bat hil zuten. Platanoa poltsan sartu eta ez nintzen gogoratu egunetan. Atera nuenean, usteltzen ari zen. Zer ari da gertatzen gizarte honetan? Ez badugu elkar zaintzen, elkar mimatzen, hau usteldu egingo da. Oraindik asko dago egiteko elkarrekin bizitzeko.

Piper gorriak

Gau batean, etxean afaltzen ari ginela, patata-tortilla piper gorriekin, lehergailua jarri zuten familiak etxearen beheko aldean zeukan Peugeot kontzesionarioan. Produktu frantsesei boikota egiten zitzairen garaia zen. Anaiaren logela kristalez bete zen, eta berak ezin izan zuen han lorik egin inoiz gehiago. Eta ni LKIkoa nintzen, eta HBrentzat kartelak jartzeari utzi egin nion. Aten-tatu bat bizi izaten duzunean, bel-durrez bizi izaten zara.

Cava

Nire gazte garaian, Francoren aurkako fronte komun bat zegoen, eta alderdi politikoetan oso harreman ona zegoen. Ni mugimendu komunistakoa nintzen, eta 1974ko maiatzaren 1ean panfleto batzuk bota genituen, Guardia Zibilak harrapatu gintuen eta Antiguoko kuartelera ekarri gintuzten. Han gau osoan makila batez jo gintuzten, oso gogorra izan zen psikologikoki niretzat. Ni oso izututa nengoen galdekete-tan. Gurasoek 25.000 pezetako fidantza ordaindu behar izan zuten, sekulako ahalegina izan zen haientzat. Kartzelan hilabete pasa ondoren, 3 urteko zigorrarekin irten ginen. Eskerrak ematen ditut Franco hil zelako, egun hartan xanpainarekin ospatu genuen. ETAk bukatu zuenean ere xanpainarekin ospatu nuen.

Txokolatea

Ogia eta txokolatea garai hartako merienda zen. Ni Elorriokoa naiz, 8 urte nituen. Eskolara joateko Guardia Zibilaren kuarteletik pasa behar zen. Nire gelan Guardia Zibil baten semea zegoen, nire laguna zen eta kuartelera gonbidatu ninduen. Egun batean, bere aita hil zuten plazan. Bera Jaengoa zen eta joan egin behar izan zuen. Egun hartan xalotasuna galdu nuen, eta handik aurrera ez zen gauza bera izan kuarteletik pasatzea.

14. LKI: Liga Komunista Iraultzailea (Liga comunista revolucionaria). Alderdi politiko komunista eta troskista.
15. HB: Herri Batasuna. Alderdi politiko abertzalea eta sozialista.

Afalosteko elkarrizketa-gaiak

Nik senttsazioa dut
 beti indarkerian
 bizi izan garela.

Zein dira era honetako guneetan sortzen diren elkarrizketak? Nola-ko elkarrizketak sortzen dira gure memoria berria erabiltzen dugunean komunikaziorako bide gisa, hain gai delikatuari buruz (publikoki) inoiz hitz egin ez dugun pertsonekin, ezagunak edo ezezagunak izan? Metodoak zenbateraino baldintzatzen du elkarrizketa batzuk sortzea eta ez beste batzuk? Afalosteren une desberdinetan (zirkuluak eta mahaiak) izandako elkarrizketen kontakizun zehatza egin denez, ziurta dezakegu jasotako elkarrizketek zerikusia dutela gaiarekin; sentitzen da mahaikideek elkarrizketari ariketa osoan zehar eusten diotela, energia handia dago elkarrizketan. Horrek gaietatik adar ugari sortzen ditu, eta erakusten dute zein konplexua den hainbeste jendek, hainbeste hamarkadatan hainbat herritan pilatutako gatazka-memoria eta -esperientzia guztiak ulertzea eta integratzea.

Elkarrizketa-agenda zabala eta zenbaitetan partikularra dela kontuan hartuta, dokumentu honetan gehien errepikatzen diren eta/edo esanguratsuenak diren elkarrizketetan jarri dugu arreta, dela Afaloste batean edo gehiagotan mahai batzuetan sortu zirelako, dela Afaloste guztietan etengabe sortzen delako.

Hau da, elkarrizketa-gai batzuek uhin itxura dute, presente daude denbora guztian, baita beraiei buruz hitz egiten ez denean ere. Beste gai batzuk partikulak bezalakoak dira, une jakin batean hartzen dute itxura eta indarra galdera zehatz baten ondorioz, ustekabean, zeharkako iruzkin baten bidez, esku-hartze espezifiko batekin, talde edo mahai jakin batean sortzen den elkarreragin berezian, etab.

Elkarrizketa hauetako batzuen elementu nagusiak partekatuko ditugu:

Poliziak lehendabiziko
aldiz jo ninduen herrian
Olentzero ateratzeagatik.

Melitón Manzanás¹⁶
putakume bat zen eta
poztu egin ginen hil
zutelako.

Denok sufritu dugu,
baina ez istorio bakar bat.

Indarkeriaren normalizazioa, isiltasuna eta trauma

AEko hiru probintzietan egindako sei Afalosteetako testigantza guztiak entzunda zerbait argi geratu bada zera da: euskal gizartean dagoen trauma sozial izugarria (“gizarte honetan trauma dago, trauma soziala”), etenik gabe elikatua indarkeriak iraun duen ia mende batean (Afalosteren memoria kolektiboa 1936ko kolpe frankistatik ETA amaitu zenera arte doa). Hainbeste dira Euskadiko herrietan bizi izandako indarkeriaren gertaerak eta testigantzak, ezen zenbaitetan taldea larrituta, harrituta, isiltasun sakonean geratzen baita. Jende asko ez zen ohartu edota ez du jakin/nahi izan/ahal izan beste pertsona batzuek bizi izan duten sufrimendura irekitzen, eta harritu eta larritu egiten dira ideologia eta identitate desberdina dutenengandik hain testigantza gogorak entzutean. Gizartearen zati handi bat bi suren artean harrapatuta egon zen. Batetik, estatuaren errepresio bortitza, krudela eta bidegabea diktadura garaian –eta zenbaitetan, baita demokrazian ere. Bestetik, ETAREN inguruko indarkeria, irrazionala eta hiltzailea izaten amaitu zuena demokrazian. Gizarteak, aurrera jarraitu ahal izateko, normalizatu egin zuen indarkeria eta nahiago izan zuen isildu beldurragatik eta lotsagatik. Egunero bizi izaten zen indarkeriaren aurrean izoztuta geratu zen gizartea.

Orain ohartzeko naiz Euskadin
daukagun trauma sozialaz.

Nik orain begiratzen dut (gatazka) eta
oraindik sendatu ez zaidan mina ikusten dut.

Indarkeria beldurra da eta beldurrak airean edukitzen zaitu zuregandik
hurbil zerbait gertatuko ote den...sentimenduak isilarazi,
itzali egiten ditu, ez kanporatzea eragiten du (...) isilean gordetzen
joan behar izan dugu, bestela etengabeko enfrentamendua baitzen.

Gertatzen ari zena askoz ere larriagoa zen.
Zerbait aldarrikatzen ari ginen eta egurtu egiten gintuzten.

Inoiz inork ez zigun ezer kontatzen.

Orain ulertzen dut historia azaldu egin behar dela,
oso gauza gogorak ateratzen ari dira-eta.

16. Melitón Manzanás González (Donostia 1909-Irun 1968) polizia espainiarra izan zen Francisco Francoren diktadura garaian, Gestaporen kolaboratzailea Bigarren Mundu Gerran eta Gipuzkoako Brigada Politiko-Sozialaren buru. Postu honetan erregimenaren aurkako asko torturatu zituen. ETAk hil egin zuen, erakunde honek aurrez prestatutako lehen atentatuan (Wikipedia, 20/02/11)

Gure gurasoek asko sufritu zuten nazionalista ziren aldetik, eta babestu egin gintuzten lagun desberdinen aurrean.

Niri zirrara handia egin zidan senarraren bahiketak eta nik seme-alabei ezer esan ez izanak, gorrotorik izan ez zezaten.

Gure familian oso ohikoa da ez hitz egitea eta ez dut berriro gertatzenik nahi.

Burbuletan bizi izan gara, gure munduan, eta orain ikusten dugu badirela beste burbuila batzuk.

Elkarrizketa eta belaunaldi arteko transmisioa

Pertsona askok aitortu dute (publikoki) hitz egin duten eta euren bizitzan benetan zer eragin izan duen adierazi duten lehen aldia dela. Askok onartu dute ondorengoei ez dietela gertatu zitzaizen ezertxo ere kontatu (bahiketa, tortura, poliziaren atxiloketa, espetxeratzea, irain soziala, estortsioa, (heriotza) mehatxuak, errepresioa euskaraz hitz egiteagatik, etab.), belaunaldi berriak erradikalizatuko ziren edo gorrotoan murgilduko ziren beldur. Eta Afalostera joandako gazte askok gurasoek zer gertatzen ari zen kontu ziezaieten nahiko zuketen, horrela, bizitzen ari ziren errealitateari zentzua emateko. Jende asko burbuila batean bizi izan zen, kanpoko zurrunbilotik babestua eta alienatua, jakin gabe inguruan beste hainbat eta hainbat burbuila ari zirela antzeko egoera bizi izaten.

Poztu egin nau zu entzuteak eta zure sufrimenduarekiko enpatia sentitzeak; duela urte asko orain lotsarazten nauten beste sentazio batzuk sentituko nituenean. Bilakaera bat eta aldaketa izan da.

Besteari entzun eta sufritu egiten duela ikusten duzunean... ulertu egiten duzu.

Beste foro batzuetan kontatuko ez nituzkeen gauzak kontatzera irekitzen nauen esperientzia daramat.

Besteren sufrimendua enpatiaz entzun

Jende askok eskertu egiten du gune hau, entzuteko eta entzuna izateko aukera ematen dielako, epaitu gabe, jarrera errebisionistarik gabe, toki gizatiarrago eta bateratzaileago batetik. Eta, era berean, beste pertsona batzuek gustura hartzen dute argi eta garbi eta beldurrik gabe hitz egin ahal izatea gertatu (ez) zitzaienaz, egin (ez) zutenaz edota pentsatu (ez) zutenaz.

Objektu sinbolikoak eta etxeko berotasuna

Testigantzen zirkuluan, pertsona askok sarrerako objektua gatazka-gertaerekin zerikusia duten familia-uneekin lotzen dute. Objektuak produktu gastronomikoekin erlazionatuta egoteak lagundu egiten du zuzenean familia-elkarrizketan sartzen. Hori dela eta, espazioa oso azkar betetzen da familia-intimitatez, etxeko bihotzetik eta berotik (etxea), familiaren maitasun gogoratzailetik eta barruan bizi izandako sufrimendutik eta familia-zatiketetatik oso hurbil dauden elkarriketez.

Alde politikoak ez du eskatzen ez zaion
eta eskatzen ez duen protagonismoa izan
behar. Gizarteak egin behar du.

Nik oso gogor bizi izan dut euskararen gaia. "Espainolaza" deitu
didate Gesto por la Pazekoa izateagatik, baina harritu egiten ziren
euskaraz hizketan entzuten zidatenean.

Ni guztiz kontrakoa, euskaraz hitz egiteagatik
ETAkoa nintzela ematen zuen.

Euskara

Euskara gure gizartean tentsioak sortu dituen eta sortzen dituen gaia da.
Hainbat taldetan aipatu zen, alde batetik eta bestetik nola erabili zen.

Sistema politikoaren sinesgabetasuna eta beldur instituzionala

Gai hau behin eta berriz errepikatzen da. Askok uste dute alderdi
politikoek, oro har, eta eragile politiko askok bereziki, gatazka bizi-
tzeaz gain, onura ere atera diotela. Gaur egun sistema politikoa ez
dela behar hainbat egiten ari diote, herritarren elkarrizketa arloan
adiskidetzeko eta sendatze sozialerako. Uste dute sistema politikoak
amortizatutzat eman duela gatazka eta gainditutzat eman nahi du-
tela berehala. Nolabaiteko sentsazioa dago haiengandik ezin dela
asko espero, eta herritarrek beraiek bilatu behar dituztela, bere sare
eta erakundeen bidez, tokian tokiko herritarren elkarrizketarako gu-
neak irekitzeko moduak.

Politikariak ezin dute
enpatizatu, beti
dute interesen bat.

Desberdintasunak biltzen dituzten politikariak egon beharko
lirateke; beraien lana da, baina ez dira egiten ari.

Gatazka errentagarria bihurtu izan da.

Hauteskunde negozio
handia izan zen.

Hizkuntza erabili egin da
eta egiten da oraindik.

*Politikariek jarraera
immobilista dute.*

*Botoa ematen dugun zenbakiak
gara eta horrek diru-ratioak
esan nahi du.*

*Arazo handia daukagu, politikariak. Ez da eztabaida
lasairik izango hauteskunde interesengatik.*

Antzeko zerbait gertatzen da erakunde publikoekin. Nahiz eta badagoen orain arte egindako lanaren aitortpena, pertsona askok beldur instituzionala sumatzen dute, alderdien interesen ondorioz, herrietan herritarren arteko elkarrizketa erabakitasunez sustatzeko garaian. Erakunde publikoak ez daude ohituta gizarte zibilarekin berdintasunez antolatzen, prozesua kontrolatu nahi izan gabe. Esku-hartze batzuek galdetzen dute eskolak egin ote lezakeen gaur egun egiten ari dena baino gehiago.

Hemialde honetan Eusko Jaurlaritza ausarta ez bada...

Hemen egin diren saiok
erakundeetatik atera dira.

Gogor lan egin behar da eskola eta institutuetan.

Migrazioa eta kanpoko begirada

Kanpoko munduari dagokionez, bi elkarrikketa-eremu ematen dira: bat Euskadira etorritako migrazio espainiarrari buruzkoa, nagusiki diktadura garaian (maketoak, koreanoak edo hezur beltzak deituak mespretxuz), eta bestea nola ikusten gaituzten Euskadi kanpotik. Lehendabizikoak talde sozial hau euskal gizartearekin nola erlazionatu zen aipatzen du, eta alderantziz. Pertsona migratzaile batzuek (eta haien bigarren belaunaldiak) egokitzeko ahalegina egin beharra sentitu zuten, kide izan ahal izateko. Beste batzuek lotsa sentitu zuten eta iraina pairatu zuten espainolak izateagatik eta euskara ez jakiteagatik; horrek eragina izan zuen gizarte honekiko, euskal kulturarekiko elkarreaginean eta bertako kide izatearen sentimenduan. Egokitze-prozesu batzuek bigarren belaunaldi horren erradikalizazio ideologikoa ekarri zuten berekin: ezker abertzalearen ideiekiko postulazioa, ETAn sartzea, Euskal Nazio Askapenerako Mugimendua deiturikoaren erakundeetako parte-hartze politikoa, etab. Beste kasu batzuetan, aldiz, bakea eta desberdinen arteko elkarbizitza bilatzen zuten mugimenduetan (esate baterako, Gesto por la Paz-Bakearen Aldeko Koordinakundea). Tartean, kolore guztietako jarrerak.

Gure ama galiziarra da, aita soriarra. Immigrantea izate hutsagatik "koreanoa, maketoa" esaten zizuten"

Hemri honetan alderantziz,
kanpotik etorri ginenak gehiago ginen.
Hemengoei "el vasco, la vasca"
esaten zitzairen.

Niri Palentzian galdetzen zidaten
"baina ez duzu beldurrik etxetik ateratzeko?"

Pertsona askok komentatzen dute gatazka gogorreko urte haietan, beste Autonomia Erkidego batzuetara bidaiatzen zutenean, beldur zirela jendeak euskaldunak zirela jakiteko. Espainiako gizartearen zati batean finkatutako aurreiritzien ondorioz, Ibilgailuetan erasoak (gurrupilak zulatuta, arrastoak eginda, pintadak "vascos fuera", etab.) jasan zituzten pertsonen hainbat testigantza jaso dira.

Garrantzitsua da euskaldunen artean ez ezik, kanpoko jendearekin ere hitz egitea.

Lagun atzerritarrekin elkartzen nintzen eta hitz egiten nuen, baina ez euskaldunekin... eta ez naiz erlazionatu hainbeste hemengo jendearekin maila horretan.

Niri eragin egin dit. Euskal Herritik irtetzen zinen eta zaila zen aurreiritziekin. Galdetzen zidaten ea lehergailuak desaktibatzeke eskolak genituen.

Ez da bateraezina euskalduna izatea eta, aldi berean, munduko herritarra.

Gazteei ez zaie interesatzen gai hau.

Non dago gazteria?

Gai hau askotan agertzen da eta konplexua da. Mahaikideen parte batek bere buruari galdetzen dio zertan ari den gaur egungo gazteria, desmobilizatua eta agenda propioirik gabe ikusten dutelako. Beste batzuk, gazteak errealitatearekin konprometituta daudela uste dute eta aldaketa sozialak bultzatzen ari direla. Gazteen zati batek, berriz, sentitzen du beren inguruko pertsona nagusiek gatazkatik urrundu-ta eduki zituztela belaunaldi arteko isiltasunaren bidez; eta orain era honetako elkarrizketa- eta elkarbizitza-prozesuetan sartzeko eskatzen zaie, oso ondo jakin gabe zertaz ari diren, inork ez baitzien horretaz hitz egin, ez etxean eta ez eskolan. Beste gazte batzuek eskertu egiten dituzte Afalosteren moduko guneak, beharra sentitzen baitute entzuteko, ezagutzeko, hobeto ulertzeko gertatu zena eta egungo egoeraren zergatia.

Indarra gurasoengan jarri behar dugu, ez ikasleengan.

Orain ikusten hasia naiz nola azaldu semeari ez izateko hain lasaia (...) orain desaktibazio-fenomenoa dator.

Gehiago mugitzen dira pentsiodunak gazteak baino.

Oraingo egoera oso zaila ikusten dut, ez baita bukatu, gai asko baitaude konpontzeko.

Uste dut ETAREN amaiera oso ona dela, baina gizarte oso aberats baten desaktibazio politikoa ere esan nahi du.

Gaur ahanztura handia eta gazteriaren despolitizazioa ikusten dut.

Aurreiritziak gainditu ezin badituzue, utzi politika. Izan ere, ETA ez dago, beste pantaila batean gaude.

Gazteok oso lu dagoen gizartea gara.
Ez gara mugitzen.

Nire ustez, zauriak oso irekita daude.

Iragandako errealitatea gainditu beharra

Gai honek indar handia du Afaloste guztietan. Pertsona askok, sentsibilitate politiko eta gatazkaren bizipen guztietakoak, ezinbesteko premia adierazten dute partekatzeko, ateratzeko, garbitzeko, sendatzeko, ixteko, arintzeko duela urte askotatik bizkarrean daramaten motxila. Eta herri mailan, Afalosteren antzeko ekimenak oso beharrezkoak direla argi ematen dute aditzera, oraindik asko hitz egin behar dela; eta prest leudekeela bere inguruan (lagunartea, familia, enpresa, txokoa, eskola, etab.) parte hartzeko eta sustatzeko desberdin arteko elkarriketa bultzatuko duten ekimenak. Askok aipatu dute bizi izandakoa gainditzeko behar pertsonala eta kolektiboa; desberdin pentsatzen dutenekin hitz egiteko aukera gehiago sortu beharra, horrek aberastu egiten baititu pertsona gisa, eta ekarpen garrantzitsua egiten dio elkarbizitzari, gatazkak etendako harremanak berreskuratzeko motibatzen ditu, edota senitartekoei eta adiskideei garai hartan zer gertatu zitzaizen kontatzera bultzatzen ditu.

Laburbilduz, hazten ari den gizarte-eskaera sendoa antzematen dugu, jendeak herrietan giza-espazioak sortzeko (politiko-instituzionala denetik urrunduta) duen beharrari dagokionez, bertan hitz egiteko, besteren sufrimendua aitortzeko eta zauriak sendatzeko. Hori guztia helburu nagusi honekin: herriaren gorputza berreraikitzea, egunean jartzea pentsatzeko eta erlazionatzeko moduetan. Azken batean, elkarbizitza handiagoa sustatzea aniztasunean.

Afaloste efektua

Hau da elkarbizitzan aurrera egiteko behar duguna.

Behin afaria bukatuta, mahaikideei eskatzen zaie ariketa osoan zehar (des)ikazitakoari buruzko gogoeta pertsonala egiteko unea hartzeko. Gogoeta hau hiru galderatan oinarrituta egituratzen da:

1. Zer utzi dut hemen? Sinesmenak, jokabideak, estereotipoak, memoriak, bizipenak, sentimenduak, begiradak, iraganeko gertaera/esperientziekin loturak, etab. tokian geratzen direnak, pertsonak espazioan uzten dituen ikaskuntza haiek.

2. Zer daramat? Pertsonak espaziotik eramaten dituen ikaskuntza haiek.

3. Zer egin dezaket? Pertsona elkarbizitzari begira gauzatzeko prest dagoen mikro-praktikak, sinesmenak eta jokabideak.

Hiru galdera hauek erabiltzen ditugu esperientziaren sintesia egiten laguntzeko eta prozesu osoari zentzu praktikoa emateko. Eguneratzen eta, pertsona bakoitzak bere lekutik, iraganeko esperientzia behin prozesatu denean aurrera begiratzen laguntzen diguten galderak dira. Era berean, pertsonak elkarrekin/txokoa uztean duten aldartea baloratzea ahalbidetzen digu. Hona hemen Afaloste efektuaren lagin adierazgarria:

Uste dut pertsona guztiek pasa beharke luketela hemendik.

*Hau gehiagotan eta denbora gehiagoz egin behar da.
Benetako topaketa daramagu.*

Galdera**Testigantzak****Zer utzi dut hemen?**

- Urteetan hartutako autozentsuraren zati handi bat.
- Aurreiritziak, identitate ezberdinekiko haserreak.
- Nire pentsamolde hain itxia, edota zati bat, behintzat.
- Pena, samintasuna, tristezia eta zapore txarra.
- Gatazkaren frustrazioa partekatzea eta hori egiteak dakarren liberazioa.
- 35 urteotan gogoratu ez dudan oroitzapen bat askatu dut.
- Argi utzi dut gazteok ere arduratzen garela eta gai hauek inporta zaizkigula.
- Esperientzia pertsonal desberdina, bizi izan dudanaren kontakizun bakarra.

Zer daramat?

- Jende berria ezagutu izana denbora gutxian, eta neure egitea beraien bizitzaren zati bat.
- Daramadan sentazioa da "jendea" esaten dutena baino irekiagoa eta positiboagoa dela.
- Parte hartu duen pertsona bakoitzak bizi izan duena aitortzeko orduan distantziak murrizteko bizipena daramat.
- Publikoan gauzak esateko lotsarekiko beldurra utzi dut.
- Errepikatu nahiko nukeen esperientzia on bat.

Zer egin dezaket?

- Espazioak partekatu nire desberdinekin.
- Gure alabari hitz egin eta zer bizi izan nuen kontatu, desberdin pentsatzen duen pertsona entzuteko arreta jarritz.
- Esperientzia hauek errepikatzeko eta sustatzeko asmoa.
- Bakean bizitzeko eta biktimei, datozen lekutik datozela, ordaina emateko gogoia.
- Ikuspuntu desberdinak partekatu eta normaltasunez onartu.
- Iraganeko pentsamenduaren kategoriak erabiltzeari utzi (Estatu espainiarra, esker abertzalea, faxismoa-sozialismoa) gatazkari buruz hitz egiteko eta gaurko egoerara egokitu.
- Guztiak eta beti errespetatu eta entzun.
- Adierazi hitz egin daitekeela eta hitz egin behar dela eta, batez ere, entzun egin behar dela.
- Entzute aktiboa garatu, gehiago entzun eta gutxiago hitz egin.

Oro har, Afalostera joaten diren herritarrik gehienak bat datoz esatean ariketa garrantzitsua eta eraginkorra ez ezik, beharrezkoa ere badela euskal gizartearentzat. Pertsona hauek argi adierazten dute euskal gizarteak duen beharra desberdinen artean hitz egiteko, entzuteko, enpatizatzeko eta partekatzeko. Eta lehen pertsonan egitea eskatzen dute, uste dute kontzientzia hartzeko eta gertatutakoa adierazteko ez dela nahikoa hirugarrenen bidez (biktima mediatikoak, biktima hezitzaileak, etab.) testigantzak entzutea. Parte-hartzaileek izugarri baloratzen dute espazioa bere aniztasun, eskuzabaltasun, zintzotasun eta gaitasun eraldatzailearengatik. Askok esker ona adierazi dute honelako esperientzia batean parte hartzeko aukera izateagatik, eta ekimen hau eta antzeko beste batzuk erabakitasunez bultzatu beharra eskatzen dute.

Lehenengo aldiz adierazi dut,
 eta inolako beldurrik gabe, nik
 neuk bizi izan eta sentitu nuena
 euskal gatazkaren inguruan.

Afaloste aukera paregabea izan da bizipenak
 beste pertsona batzuekin partekatu ahal izateko,
 beste testuinguru batean ezinezkoa izango zena.

Beste pertsona batzuei
 entzutea lehen onartzen
 ez nituen terminoetan.

Iraganeko esperientzia utzi dut
 errealitatean eraldatua.

Eranskinak

Afaloste Azalpen-liburuxka

Afaloste deritzona, Txoko edota soziedade gastronomikoetan egingo diren laborategi gastronomiko-sozialak dira. Laborategi gastronomiko-sozial horietan --sukaldatzeaz gain-- Euskadiko memoria eta elkarbizitzaren inguruko gaiak jorratzeko elkarriketa bat izateko aukera emango da.

Afaloste deritzon ekimena, Euskadiko 27 elkartek osatzen duten Giza Eskubide eta Bake Hezkuntzaren elkarten Foroak antolatutako ekimena da, Bakeola-EDE, Gernika Gogoratuz eta Gernikako Bakearen Museoa Fundazioak aurrera eramango dutelarik, Iñigo Retolazaren dinamizazioaren laguntzaz.

Afaloste es un laboratorio gastronómico-social que pretende explorar -a través de la conversación y la cocina- temas relacionados con la memoria y la convivencia en Euskadi, en lugares singulares: Txokos o sociedades gastronómicas.

La iniciativa Afaloste está impulsada por el Foro de Asociaciones en Educación en Derechos Humanos y por la Paz, compuesta por 27 asociaciones de todo Euskadi. La implementación directa estará en manos de Bakeola-EDE, Gernika Gogoratuz y la Fundación Museo de la Paz de Gernika, siendo dinamizada por Iñigo Retolaza.

Laborategi gastronomiko soziala
Elkarbizitza pil-pilean

Afaloste

Convivencia al pil-pil
Laboratorio gastronómico social

Antolatzaileak/Organizadores

Giza Eskubide eta Bake Hezkuntzaren Elkarten Foroa
Foro de Asociaciones de Educación en Derechos Humanos y por la Paz

Bakeola
Bakearen Museoa Fundazioa
Fundación Museo de la Paz

Laguntzailea/Colaborador

Zer da Afaloste?

Afaloste, Euskadiko hiru lurraldeetan (Bizkaia, Gipuzkoa eta Araba) egingo diren laborategi gastronomiko-sozialak dira. Laborategi gastronomiko hauek 4-5 ordutako iraupena izango dute eta Txokoetan ospatuko dira. Bertan sukaldatzeaz aparte, oraintsuko gure memoriaren inguruko gure bizipenak elkarbanatzeko aukera izango dute, gure bizian eta gure elkarbizitzan izan duen eraginaz mintzatzeko garelarik.

Afaloste bada ere:

- Belaunaldien arteko topaleku plural ezberdina.
- Gizartea bezala etorkizunari begira ditugun eronkez mintzatzeko aukera.

Afaloste laburbilduz

Zer da?

Txoko ezberdinetan garatuko diren bost ordutako iraupena duten (18.00-23.00) Laborategi gastronomiko-sozialak. Beraietan, sukaldatzeaz gain, memoriak, belaunaldien arteko trasmisioak, elkarbizitza eta aniztasunaz mintzatzeko aukera izango dugu.

Non?

Euskadiko hiru herrialdeetako (Bizkaia, Gipuzkoa eta Araba) txoko ezberdinetan ospatuko dira Afalosteak.

Noiz?

2018eko urria eta azaroa bitartean.

Nortzuk parte har dezakete?

25 pertsonako (gehienez) laborategi gastronomiko-sozialak izango dira.

*Aniztasuna ziurtatzeko oinarritzko irizpide bat mantenduko da, hau da, Txokoaren bazkide/ez bazkideen artean, gazte eta nagusiak (2/3 belaunaldi), gizonak/emakumeak...

Afaloste ekimeneko partehartzaileek 5 € ordaindu beharko dituzte, afaria eta dinamizatutako laborategian, parte hartzearen truke.

Informazio gehiago

Foro de Asociaciones en DDHH y Educación para la Paz
Tel. 688 801 794
foroasociacionesddhhypaz@gmail.com

Inskribatu zaituzte <https://goo.gl/forms/dLZ1aYcUeLCiUcck1>

¿Qué es Afaloste?

Afaloste, es un laboratorio gastronómico-social donde en -aproximadamente 4 ó 5 horas- (18:00-23:00 p.m) y en diferentes txokos o sociedades gastronómicas de los tres territorios (Bizkaia, Gipuzkoa y Araba), podemos cocinar y conversar sobre nuestras vivencias en torno a nuestra memoria; y lo que ello ha supuesto en nuestras vidas y para la convivencia.

Afaloste es también:

- Un espacio de encuentro intergeneracional, plural y diverso.
- Una ocasión para conversar sobre los retos futuros que tenemos como sociedad.

Resumiendo Afaloste

¿Qué?

Laboratorios gastronómico-sociales, de aproximadamente 5 horas (18.00-23.00 pm) en un txoko. Cocinaremos, comeremos y conversaremos sobre memoria, transmisión intergeneracional, convivencia, diversidad, etc.

¿Dónde?

Se realizarán varios Afalostes en txokos de las tres provincias (Bizkaia, Gipuzkoa, Araba) de Euskadi.

¿Cuándo?

Durante el periodo octubre-noviembre 2018.

¿Quiénes podrán participar?

25 personas (como máximo) en cada laboratorio gastronómico-social*

*Se mantendrá un criterio básico para asegurar suficiente diversidad en aspectos como: socios/no socios, jóvenes/adultos (2/3 generaciones), hombres y mujeres.

La dinámica Afaloste tiene un costo de 5 € (cena y conversación dinamizada) por persona.

Más información

Foro de Asociaciones en DDHH y Educación para la Paz
Tel. 688 801 794
foroasociacionesddhhypaz@gmail.com

Inscríbete en <https://goo.gl/forms/dLZ1aYcUeLCiUcck1>

Afaloste 1. platera: mahaia babestekoa

Zelako eragina izan du sozialki gatazkak eta motibazio politikoko biolentzia honek?

¿Cómo nos ha afectado a nivel social el conflicto y la violencia de motivación política?

Zelako eragina izan du zugan?

¿Cómo te ha afectado?

Zelan maneiatu zenuen?

¿Cómo lo manejaste?

Afaloste 2. platera: mahaia babestekoa

Zelan ikusten duzu gaur eguneko egoera?

¿Cómo ves la situación actual?

Ze eritzi duzu ETaren amaieraz?

¿Qué opinas sobre el fin de ETA?

Afaloste postrea: mahaia babestekoa

Zer proposatzen duzu elkarbizitzaren gaian sakontzeko edo bultzada bat emateko?

¿Qué propones para impulsar/profundizar en la convivencia?

Zer egin dezaket nik eta zer egin dezake gizarteak ere, memoria eta elkarbizitzari dagokionean?

¿Qué puedo aportar yo y cómo puede contribuir la sociedad a la memoria y la convivencia?

Afaloste bannerra

Laborategi gastronomiko soziala
Elkarbizitza pil-pilean
Afaloste
Convivencia al pil-pil
Laboratorio gastronómico social

Afaloste, Euskadiko hiru lurraldeetan (Bizkaia, Gipuzkoa eta Araba) egingo diren laborategi gastronomiko-sozialak dira. Laborategi gastronomiko hauek 4-5 orduko iraupena izango dute eta Txokoetan ospatuko dira. Bertan sukaldatzeaz aparte, oraintsuko gure memoriaren inguruko gure bizipenak elkarbanatzeko aukera izango dute, gure bizian eta gure elkarbizitzan izan duen eraginaz mintzatuko garelarik.

Afaloste, es un laboratorio gastronómico-social donde en -aproximadamente 4 ó 5 horas- (18:00-23:00 p.m) y en diferentes txokos o sociedades gastronómicas de los tres territorios (Bizkaia, Gipuzkoa y Araba), podamos cocinar y conversar sobre nuestras vivencias en torno a nuestra memoria; y lo que ello ha supuesto en nuestras vidas y para la convivencia.

Informazio gehiago / Más información
Foro de Asociaciones en DDHH y Educación para la Paz
 Tel. 688 801 794 / foroasociacionesddhypaz@gmail.com

Urria-azaroa 2018
Octubre-noviembre 2018

Antolatzaileak/Organizadores
 Giza Eskubide eta Bake Mediantzen Elkartea Foroa
 Foro de Asociaciones de Educación en Derechos Humanos y por la Paz

Laguntzailea/Colaborador
 bakeola
 BERRI BERRA BERRA GOBERNU VAIKO

Afaloste Denboraren espirala

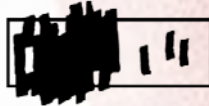
Afaloste
Convivencia al pil-pil

Antolatzaileak/Organizadores
 Giza Eskubide eta Bake Mediantzen Elkartea Foroa
 Foro de Asociaciones de Educación en Derechos Humanos y por la Paz

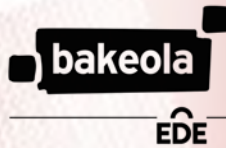
Laguntzailea/Colaborador
 bakeola
 BERRI BERRA BERRA GOBERNU VAIKO

**Giza Eskubide eta Bake
Hezkuntzaren Elkarteak foroa**
Foro de Asociaciones de Educación
en Derechos Humanos y por la Paz

Cernikako Bakearen Museoa Fundazioa
Fundación Museo De La Paz De Gernika

**Gernika
Gogoratuz**
Bakearen Aldeko Aztertegia
Centro de Investigación por la Paz
Peace Research Center

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Giza Eskubide, Bakea eta
Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia
Edukimena eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General de Derechos Humanos,
Convivencia y Cooperación
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos